

agnoscendum est si ipse ante non fuit criminosus, A
quia periculosa est et admitti non debet rei adversus
quemcunque professio.

LXIX [LXV].

Miserorum ruinis qui succurrit, Dei a se removet vindictam.

(*Lib. vi, c. 250.*) Occurrere quisque fidelium ruinis
miserorum debet subsidio quo valet, et ex relevatione
alienæ vindictæ a se Dei removeere vindictam
[quo valeat et r. a. v. a. se Dei r. v.]. Libat enim
Domino prospera, qui ab afflictis pellit adversa.

LXX [LXVI].

De periculo judicantium, et providentia eorum.

(*Lib. vii, c. 287.*) Majus periculum est judicantis
quam ejus qui judicatur: unde unicuique providendum
est ne aliquem injuste judicet aut puniat.

LXXI [LXVII].

De accusatione adversus doctorem submovenda.

(*Ibid., c. 288.*) Accusationes adversus doctorem
nemo suscipiat, quia non potest humano condemnari
examine, quem Deus suo judicio reservavit.

LXXII [LXVIII].

De presbyteris, diaconibus, et reliquis clericis, ex decreto sancti Silvestri et LXXXIV episcoporum.

(*Lib. i, c. 139.*) Presbyter non adversus episcopum,
non diaconus adversus presbyterum, aut subdiaconus
adversus diaconum, non acolythus adversus subdiaconum,
non exorcista adversus acolythum, non lector adversus
exorcistam, non ostiarius adversus lectorem, det
accusationem aliquam. Et non damnabitur præsul,
nisi in LXXII testibus. Neque præsul summus a
quoquam judicabitur, quoniam scriptum est: *Non est
discipulus super magistrum (Luc. vi).* Presbyter autem
in cardine constitutus, non nisi LXIV testibus
damnabitur. Diaconus cardinalis constitutus urbis
Romæ, nisi in XXVI non condemnabitur. Subdiaconus,
acolythus, exorcista, lector, nisi, sicut scriptum est,
in VII testibus non condemnabitur. Testes autem sine
aliqua sint infamia, uxores et filios habentes, et
omnino Christum prædicantes.

LXXIII.

Laici testimonium adversus clericum suscipi non debet.

(*6, q. 1, c. 6, Testes.*) Testimonium laici adversus
clericum nemo suscipiat.

LXXIV.

Clericus in publico examinandus non est, sed in ecclesia.

Nemo enim clericum quemlibet in publico
examinare præsumat, nisi in ecclesia, et reliqua.

LXXV [LXIX].

De episcopis damnare volentibus eum a quo sunt consecrati.

(*Lib. vii, c. 85.*) Episcopi pontifici a quo consecrati
probantur, præjudicium inferre nullum possunt.
Quod si præsumptum fuerit, viribus carere non
dubium est, nec posse inter ecclesiastica ullo modo
statuta censerit.

LXXVI [LXX].

Ut nullus contra religionem faciat.

(*Lib. v, c. 248.*) Non licet imperatori, vel cuiquam
pietatem custodienti, aliquid contra mandata divina
præsumere.

LXXVII.

De apostolicis et canonicis decretis minime violandis.

(*Lib. vii, c. 90.*) Providendum est ne in aliquo apostolica
aut canonica decreta violentur.

LXXVIII.

De injusto judicio principis, metu vel jussu terminate, cassando.

(*Lib. v, c. 251.*) Injustum judicium, et definitio
injusta, regio metu vel jussu a iudicibus ordinata, non
valeat.

LXXIX [LXXI].

Quod hi qui contra Patres armantur, Deo existant odiosi.

(*Lib. vii, c. 287.*) Sic odit Deus eos qui adversus
Patres armantur, ut Patrum invasores, qui in omni
mundo infamia notantur.

LXXX [LXXII].

Ut nullus regum hujus canonis censuram in aliquo violare præsumat.

(*25. q. 1, Generali decreto. — Lib. vi, c. 249.*) Item
generali decreto constituimus ut execrandum anathema
[stat], et velut prævaricator catholice fidei apud Deum
reus existat, quicumque regum vel potentum deinceps
canonum censuram in quocunque crederit vel
permiserit violandam.

C
NOTA JACOBI SIRMONDI S. J.

(*Adriani papæ Capitula.*) Quanti hæc olim habita
fuerint in Gallia ex eo intelligi licet, quod omnia in
libros Capitularium regum transfusa sint. Videntur
etiam nonnunquam episcopi eadem sibi et ecclesiis
suis pro lege observanda proposuisse; ut Hincmarus
Laudunensis, cujus in codice sanctæ Mariæ Viridunensis,
post hæc Adriani capitula, istiusmodi exstat professio:
«Hincmarus, Deo miserante, Ecclesie Laudunensis
episcopus, his sanctorum apostolicæ sedis Patrum
decretis obtemperandum subscripsi. Qui quoque
mihi eodem auctore commissi sunt, et in his similiter
sentiant, solliciti servare unitatem spiritus in
vinculo pacis, hac mecum pace potiantur. Si vero
aliqui secus nolentes fieri socii hujus discipline, nec
habeantur participes communionis nostræ. Actum
Lauduno VIII Idus Julias.» At horum contra auctoritatem,
tanquam a sacris canonibus discrepantium, elevare
atque infringere conatur Hincmarus Rhemensis
adversus nepotem scribens, cap. 24, qui et hæc
ejus subscriptionem vellicat capite 36.

NOTÆ ANTONII AUGUSTINI

ARCHIEPISCOPI TARRACONENSIS.

De Adriani papæ decretis sumptis, ut aiunt, ex Graecis
et Latinis canonibus et synodis Romanis, atque
decretis præsulum ac principum Romanorum, et
traditis Angelramno Mediomatricis urbis episcopo
XIII Kalendas Octobris, indictione 9, anno Christi
785, ut suspicor.

CAP. I. *Dei ordinationem accusat*, etc. His verbis
utiliter Telesphorus epistola 1: unde est cap. 8, can. 6,
quæstio 1, apud Gratianum, et Ivo, parte vi, cap. 314,
decreti; et Anselm., lib. III, cap. 13; eisdem utitur
Eusebius papa epist. 2. Neque dissimilia sunt verba
Alexandri papæ epist. 1 et epist. 2, ex qua sumuntur
cap. 2, dist. 94, licet falso Antonius Demochares edidit.

derit epist. 10, ut etiam Antonius Contius: nec recte Gratianus verba Alexandri de apostolica sedis legatis intellexerit, quæ de omnibus episcopis dicta sunt. Sic enim ait ad omnes episcopos scribens: « Qui vos persequitur, ipsum cujus legatione fungimini persequitur: quia sicut ipse Filius Dei mediator fuit Dei et hominum, ita et vos ejus vice in Ecclesia estis constituti, ut inter Deum et homines legatione fungamini. » His annexa sunt verba a Grat. relata: « Si quis autem legationem vestram impedit, » etc. Alexandri verba refert concil. Triburien. cap. 9. Hujus capituli verbis utitur capitulare lib. vi, cap. 280, et lib. vii, cap. 167; sed et lib. v, cap. 170, sic ait: « Detractio sacerdotum ad Christum pertinet, cujus vice legatione funguntur in Ecclesia. » Eadem verba invenies lib. vi, cap. 98. Vide etiam lib. vii, cap. 462.

CAP. II. *Placuit ut quocunque*, etc. Similia verba concilii Nicæni fuisse cap. 27 testatur Julius papa cap. 7, in epist. ad orientales, et Athanasius et alii episcopi in Alexandrina synodo congregati, in epist. ad Felicem II. Sed multo ante idem ab apostolis traditum esse ait Anaclæt. epist. 2, unde sumitur cap. 15, in fine 2 quæst. 3; Ivo iv, 55, Panorm. et 5, 258, Decreti. Eadem Alexand. epist. 1 ait a tempore apostolorum observari. Ejus aliquot verba Grat. cap. 16, quæst. 7; Burchard. lib. i, cap. 132 et cap. 144, quo loco ut Julii verba referuntur, non omnino falso; ut Alexand. verba Ivo. iv, 5, 6, Panorm. ut Julii parte 5, cap. 257 Decreti, ut Alexand. Anselm. lib. iii, cap. 81. De eadem re exstat Stephani papæ epist. 2 ex qua sumitur 2, quæst. 2, cap. 3, plenius propter relatum a Burch. lib. i, cap. 142. Item Sixti II, epist. 2, et post Nicænum conc. epist. Felicis II ac Athanas. et Alexandrinam synodum cap. 2, nec non cap. 17 concilii Aurelianensis. Hujus cap. verba refert lib. vi, cap. 287, etc. 21, et lib. vii, cap. 135 in additis. Vide etiam lib. vii, cap. 350 capitul.

CAP. III. *Nullus episcopus, nisi*, etc. Hæc sumpta sunt ex Nicæna synodo, ut refert Julius papa epist. 1 ex qua sumitur 5, quæst. 4, cap. 1, et aliis verbis epist. 2, et Athanasius, ac reliqui in Alexandrina synodo ad Felicem II. Ex qua sunt 9, quæst. 3, cap. 11 et cap. 12 falso Anastasio patriarchæ ad Felicem papam inscripta, et apud Ivonem parte v, cap. 15, Decreti iidem mendose relata. Idemque Felix ait in epist. ad eosdem Ægyptios episcopos cap. 18. Sed ante concilium Nicænum eadem sententia ab apostolis est accepta, ut testatur Eleutherius papa epist. ad Galliarum episcopos, unde sumitur 3, quæst. 6, cap. 7; Ivo iv, titul. 12, Panorm. et vi, 316 Decreti, et Victor papa epistola 1, et Sixtus secundus epistola 1 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 5, sed ex Victoris epist. Burchard. lib. i, cap. 176, et ex Julii cap. 144, ex Decret. Gregor. Sixti Victoris Ivo lib. iv, titul. 12, cap. 2, Panorm. Sed pro Gregorii scribo Julii, ut parte v, cap. 257 Decreti. Testatur idem Victoris successor Zephyrinus, epist. 1 ex qua est 5, quæst. 4, cap. 2. Anselmus lib. iii, cap. 4, qui diminute referunt epistolæ verba. Sic enim est in libris conciliorum: « Nec antea finiatur, sicut ab apostolis et successoribus eorum olim statutum est, quia ejus auctoritate fulciatur; » neque hoc a Demochare et Contio omitti debuit. Sic etiam 2, quæst. 1, cap. 5, quod Felicis nomine inscribitur, et recte Demochares notat eadem verba esse Zephyrini epist. 1, Felicis epist. ad Paternum, quæ etiam prima est, sed verba quæ apud Gratianum desiderantur, notata non sunt. Contius aliam errorem addidit numerorum. Appellat enim caput quartum illud quintum, ut aliis capitibus falsos numeros addidit. Verba omissa sunt apostolica freti auctoritate, ante illa aut reum se ipse confiteatur. Burchardus i, 154, ex Zephyrino, apostolica fultus auctoritate ex cap. 157, ex Felice, apostolica fretus auctoritate. Ivo Carn. iv, 12, 11, Panormitanus, quæ apostoli fultis fuerint auctoritate, ex Zephyrino. Sic etiam Anselmus lib. iii, cap. 66, licet

cap. 65 ex Felice, *quam apostolica auctoritate*. De eadem re exstat Marcelli papæ epistola 1, unde est cap. 15, can. 24, quæst. 1, Anselm. i, 15 et ii, quæst. 6, cap. 6, quod plenius est apud Anselmum lib. iii, cap. 7, item ejusdem Marcelli epist. 2, unde sumitur cap. 1, distinct. 17. Sed latius patent Marcelli verba. Addamus Miltiadis epist. ad Hispaniæ episcopos, cujus pars refertur a Burch. lib. i, cap. 2, et Ivone parte v, cap. 49 Decreti. Hæc anteriora sunt ex Nicæna synodo, ex posterioribus videatur epist. Stephani et Africanorum ad Damasum, et Damasi epist. 3 ad eosdem episcopos, unde est 3, quæst. 6, cap. 6, quod mendose editum est a Demochare et Contio. Nam pro illis verbis, *quoniam omnes appellare*, scribendum est *quam omnes appellare*, et referuntur ad sedem apostolicam. Burchard. lib. i, cap. 179, qua habet, et Ivo parte v, cap. 295, Decreti. Sed ambo omittunt superiora verba oppido necessaria. Ivo Callisti esse ait quæ Damasi sunt. Anselm. recte lib. ii, cap. 67, init. hujus capituli verba paucis exceptis refert capitul. lib. vi, cap. 287, et lib. vii, cap. 150 in ipsius additis plenius.

CAP. IV. *Placuit ut semper*, etc. In vetere lib. Anselmi Lucensis lib. iii, c. 88, ab his verbis usque ad ultimum caput omnia dicuntur esse ex decretis Adriani papæ. Sed ego nihil Adrianum constituisse existimo, sed collecta tradidisse Mediomatricis episcopo. Hoc quidem certe caput olim fuit xlv Nicæni concilii, ut apparet ex epist. Julii papæ ad Eusebium, Theogenium et alios orientales episcopos, cap. 11; sed ante id concilium multorum est pontificum Romanorum. Initium sumamus ab Evaristo epist. 2, unde est 2, quæst. 7, cap. 17, Ivo vii, 7 Panormia. Mox Sixtus epistola 1, in fine cujus sunt tum alia, tum illa verba hic quoque relata: « Dubius in fide infidelis est, » etc., quæ habet Gregorius IX sub titul. *De hæret.* cap. 1, nomine Stephani omnibus episcopis, et ante eum Bernard. Papien. lib. v, titul. 6, cap. 1, collect. 1 decretal.; rectius Burchardus lib. i, cap. 144, ex Julii epist. de qua supra. Sic etiam Ivo parte v, cap. 257, nec hoc Anton. Cont. mutavit in editione juris pontificii omnium optima. Tertius accedat Pius papa epistol. 1, ex qua est 3, quæst. 4, cap. 3. Quartus Callistus epist. 2, ex qua sumitur 2, quæst. 7, cap. 18; plenius Burchardus lib. i, cap. 171, et Ivo v, 289 Decreti. Quintus Fabianus epist. 1, cum filiis apostolica et universalis Ecclesiæ, hoc est, in synodo Romana. Ex ea est 3, quæst. 4, cap. 7; plenius Anselmus lib. iii, cap. 17. Sextus Stephanus epist. 2, cujus illa verba sunt: « Apostoli et successores eorum et reliqui sancti Patres noluerunt fieri facilem episcoporum accusationem, » etc. Postremus Marcellus sit epistola 2, qui etiam apostolos ait et eorum successores sub divina contestatione constituisse; non debere fieri persecutiones, etc., quæ verba mendose refert Gratianus distinct. cap. ultimo et Anselm. vi, 187. Nunc addamus alterius œcumenici concilii caput a Nicolao pontifice relatum in epist. ad Michaellem Imperatorem. Græce exstat caput 6 Constantinop. synodi apud Gratianum 4, quæst. 1, cap. 2; Ivo iv, 7, 10, Panorm. et xiv, 70, Decreti, nec dissimile est cap. 11 Chalced. synodi, unde est cap. 46, apud Gratianum 2, quæst. 7; Anselmum lib. xxx, cap. 114 sive 115; adde cap. 96 concil. Carthaginens. iv, et cap. 11 concilii Toletani sexti, unde est cap. 9 Gratiani 3, quæst. 9, falso inscriptum ex Toletano septimo, quod Demochares recte mutavit. Burchard. lib. xvi, cap. 5, ex decretis Felicis papæ cap. 15 edidit. Est sane Felicis secundi epist. 1, cap. 11, mentio hujus Nicæni capituli. Partem denique verborum hujus capituli invenies in Capitul. lib. v, cap. 183 et 239, integrum caput lib. vii, cap. 147 in additis.

CAP. V. *Sancta synodus Romana dixit: Hæc sunt* etc. His verbis decipiuntur qui putant Adrianum hos canones in synodo Romana constituisse. Sunt autem verba ejus synodi quæ habita est sub Felice a 70

episcopis, ut constat ex epist. 2 Felicis, qui multis sæculis fuit ante Adrianum, sub Claudio et Aureliano imperatoribus, Damaso teste. Eadem verba sunt in capitul. lib. vii, cap. 143 in additis.

Si quis episcopus ab illis, etc. Hæc verba Felicis refert Greg. IX sub tit. *De accusatione*, cap. 2, sed non recte ait esse ejusdem Felicis, cujus est caput: namque illud est ex epist. 1, cap. 17 Felicis secundi, hoc ex secunda Felicis primi. Bernard. Papien. lib. v, tit. 1, c. 1 et 8, itidem refert ordine neglecto temporum. Contius utrumque caput ejusdem Felicis esse arbitratur. Burch. lib. i, cap. 169, etc., 174, utrumque Felicem appellat, et Ivo parte v, cap. 271 et 291, Decreti. Hujus thematis sententia refertur tum ab Athanasio et Alexandrina synodo, tum ab eodem Felice minore, cap. 2 et 3 epist. 1, ad eumdem Athan. qui est testis hoc etiam fuisse sumptum ex Nicæna synodo; sed ante eam synodum eadem fuit sententia tam primi Felicis quam Stephani epist. 2. Postea legendum est 6 caput Græcum Constantinop. synodi, et c. 7 Carthag. iii, quod est Græcis c. 19 concilii Carthag., ex quod sumptum est c. unic. Grat. 4, q. 5, falso inscriptum ex concil. Carthag. iv, ut recte Demochares notat. Burch. i, 160, incertius ex Carthag. cap. 19. Sed Græcos secutus esse videtur Ivo iv, tit. 2, Panorm. cap. 12 mendose, part. v, cap. 270, Decreti, cap. 8, et in majus ex concilio Carth. iv, cap. 19, utrumque mendosum est. Ansel. lib. iii, cap. 33, ut Burch. vide hujus them. verba in additis cap. lib. vii, cap. 143.

Qui congruo in loco, etc. Felicis verba refert præter Anselm. iii, 88, Burch. i, 174, Ivo v, 292 Decreti: sed in Felicis epist. non est, *tempore a canonibus præfixo Nicænis*, fuit enim Felix multo antiquior, sed *tempore congruo*, id est, autumnale, vel æstivo: quod confirmatur canone 37 apostolorum et Nicæno 5, ex quo est caput 1, dist. 18, mendose tamen a duobus Antonii editum, *mundum jejunium et solemne munus Deo possit offerri*. Est enim scribendum, *mundum et solemne munus Deo possit offerri*: Græce est τὸ δῶρον καθαρὸν προσήρπταν τῷ θεῷ. Quamvis in his verbis illa verba et *solemne* non agnoscamus, quæ in multis Latinis editionibus horum canonum non legimus, sint licet in veteri libro Massæi, non sunt in Carthag. vi synodo, neque in Dionysii Exigui interpretatione. Cætera a Felice scripta confirmantur verbis concilii Nicæni relatis a Julio papa in epistola ad Orientales c. 23, 24, 25 et 26, et fortasse Nicænae synodi c. 63, 66 vel 67. Itaque in ea synodo actu testari videtur Athanas. et reliqui Ægyptii in epist. ad Felicem II, et idem Felix ad eosdem Ægyptios c. 3, unde est 5, q. 2, c. ult. quod non recte scribitur, *Felix papa Anastasio, etc.* sed scribendum, *Felix secundus Athanasius, etc.* In quo etiam Antonianæ editiones potuerit, quamvis ex additis a Demochare edit mutari potuerit. Burch. lib. i, cap. 221, ex Decretis Felicis papæ c. 4, et Ivo parte v, c. 335, Decreti. Ante concil. Nicænum exstat epist. 1 Zephyrini papæ, de qua diximus c. 3 habere quædam cum epist. 1 Felicis communia, et totidem verbis conscripta, et male a Grat. relata. Exstat Fabiani papæ epist. 3, cujus etiam magna pars reperitur a Sixto III in epist. ad Orientales c. 3; ex ea Fabiani epist. sunt tria Gratiani capita 3, q. 6, duo Burch. lib. i, c. 147 et 148, duo itidem Ivonis parte v, c. 260 et 261, Decreti. Denique Steph. epist. 2 de eadem re statuit. Addamus cap. 6 Græcum Constant. synodi œcumenicæ. Hujus them. verba vide dist. cap. 143 in additis lib. vii capitul.

Quia ultra provinciæ terminos, etc. Julius epist. 2, c. 32, testatus hoc esse in synodo Nicæna statutum; fuerat olim ab Stephano papa epist. 2 decretum, unde est 3, q. 6, c. 4, Ivo xlv, 4, Panorm. Anselm. iii, 74, præter Felicis epist. 1 et 2 de quibus supra; vide infra caput 10; videatur etiam Valentiniæ et aliorum constitutio 5, lib. ix, tit. 1 Codicis Theodos. in eadem verba magna ex parte referuntur. Est au-

tem ea constit. 10 in integro lib. Adde dist. cap. 145 in additis capitul.

Nam si quis fuerit rebus spoliatus, etc. Hæc Felicis verba refert Gratianus 3, q. 2, c. 8, sed non recte eumdem putat fuisse cap. 7 et 8 scriptorem, cum illa sint Felicis secundi epist. 1, c. 8, hoc primi epist. 1. Burch. lib. i, c. 174, partem horum verborum refert et Ivo iv, 6, 3 et 5, Panorm. et v, 245 et 292, Decreti. Multi hoc ipsum pontificis decreverunt, quorum aliqui apostolorum esse institutionem asserunt, aliqui Nicæno concilio tribuunt. Primum laudemus Zephyrinum, epist. 2, cujus est c. ultimum 2, q. 2, in quo ante verbum *ejectos* addendum est *episcopos*, quod non desideratur apud Ivo. lib. iv, tit. 6, c. 2 Panorm. Secundum Fabianum epist. 1, ex qua est caput 2, Grat. 3, q. 1. Tertius sit Stephanus epist. 1, cujus est 2, q. 2, caput 3, plenius apud Burch. lib. i, c. 142, et Ivo. parte v, caput 255, Decreti. Quartus Caius papa in epistola ad Felicem episcopum, cujus est caput 1, apud Grat. 3, q. 1, mendose a Demochare editum. Quintus Marcellus epist. 2 ad Maxentium tyrannum, non episcopum, ut appellat. Grat. 96 distinct. caput ult. Maxentium tantum Anselm. vi, 187. Sextus Marcelli successor Eusebii epistola 2, cujus sunt apud Grat. 2, quæst. 2, c. 4 et 3, qu. 2, c. 6 et 3, qu. 1, c. 3 et 4; et Ivo iv, 6, 4, 8, 7, Panorm. et v, 249 Decreti, et Anselm. lib. iii, c. 44 et 51, qui caput illud 3 et c. 4 Grat. 3, qu. 1, quorum initium est *redintegranda*, latius refert. Septimus Julius epistola 2, qui non solum verba refert Nicæni concil. cap. 28, quod est Julii 8, sed etiam cap. 33 sententiam ejusdem concilii latius persequitur. Hinc cap. 5, Grat. 2, quæst. 2 desumptum est. De eadem re Athanasius et Alexandrina synodus ad Felicem II, et ipse Felix ad eosdem cap. 3, 4 et 8, ex cap. 3 et 5, qu. 2, cap. ult. de quo diximus them. 2. Item Africanæ provinciæ Stephanus, et alii episcopi ad Damasum, et Damasus ad eosdem epistola 3, refertur ab Isidoro in prologo conciliorum: Leonis epist. ad Chalced. synodum, aliaque permulta ex Eusebii histor. de qua Nicol. apud Grat. 33, quæst. 2, cap. 3, et ex synodo Larissæ sive Lampsaci habita, et ex aliis synodis atque decretis. Nos Symmachi mentionem faciemus, qui in synodo Romana v totidem verbis, quot Euseb. epist. 2 scripsit; eisdem quoque videtur Joan. papa epist. 2, ex qua est 3, qu. 1, cap. 5, latius relatum ab Anselm. iii, 44; item 12, qu. 3, cap. 7, quod recte Eusebio ascribit Ivo parte v, cap. 249, item 3, qu. 2, c. 1. Postremo Pelagius II in epist. ad episcopos Italiæ, ex qua est cap. 2, Grat. 3, qu. 2, Latini ab Anselm. lib. iii, cap. 59 relatum. Adde ex additis capitul. d. lib. vii, cap. 143.

Adimi namque episcopo, etc. His Felicis verbis videtur concilium Africanum cap. 54, Græci vero 88 sive 87, ejus verba refert Greg. IX, sub tit. *De iudiciis*, cap. 1, cum aliqua varietate. Bern. Papien. collect. 1, lib. ii, tit. 1, cap. 1, Burch. rectius lib. i, cap. 181, et Ivo parte v, cap. 297, et capit. d. lib. vii, cap. 143 in additis.

Quod si ægrotans, etc. Hæc Felicis in Romana synodo verba refert Grat. 3, quæst. 3, cap. 1, ut ex Romana synodo, tempore Adriani papæ. Burch. rectius 1, cap. 51, ex decretis Felicis papæ cap. 11, et Ivo iv, 2, 7, Panorm. et v, 161 Decreti. Sed Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani papæ de hac eadem re Felix II epist. 1, cap. 6. Videndus et cap. d. cap. 145.

Nec a communione suspenditur, etc. Nihil antiquius exstat hac de re can. 74 apostolorum, cujus formam servatam legimus in conciliis. Hæc quoque verba sunt concilii Carthag. iii cap. 7, quod est Græcis cap. 19 Carthag. concilii. Ex eo est cap. ult. 4, q. 3, de quo supra dictum est. Videnda est Felicis II epist. 1, c. 8, et Grat. et Anselm. paulo ante relati, et capit. d. cap. 143.

Quod si ex utraque parte, etc. Hæc Felicis verba refert Ivo tit. 7, cap. ult. Panormiæ, et parte v, cap. 248.

Decreti. Vide quæ diximus cap. 4, et infra cap. 15, A et capit. d. cap. 143.

Quod si accusatorum, etc. Refert hæc ut Felicis verba Grat. 3, q. 10, cap. ult. et 4, q. 6, cap. 3, sed cap. 4 ejusdem quæstionis ut Adriani papæ, nec recte Demochares Felicis verbis addidit ex cap. 13 epist. decretal.; suspicor voluisse Felicis II epist. 1, cap. 13 offerre. Ivo quoque non recte parte vi, cap. 418, Decreti, ut Felicis III Decret. 2 ad episcopos Galliæ verba refert, et in marg. addita sunt Democharis verba, et ex cap. 13 epist. decretal. sed parte v, cap. 248. Felix decret. 2 ad episcopos Galliæ. Pulcherrimus est hæc de re canon 6 Græcus Constantinop. concilii, cujus pauca exstant verba in epist. Nicolai papæ ad Mich. imper., relata apud Grat. 3, q. 4, cap. ult. et 4, qu. 1, cap. 2. Ivo iv, 7, 20 Panorm., et xiv, 70, Decreti. Est etiam de eadem re cap. 7 concil. Carthag. tertii, Græci 19, caput Carthag. synodi ex quo caput 1, Grat. 4, q. 6, non ex quarto Carthag. sumptum, ut est in Antonianis editionibus. Burch. i lib. c. 160, ut Græci ex concilio Carthagin. cap. 19, Ivo parte v, cap. 270, Decreti ex concilio Carthagin. cap. 8 non recte, ut supra dictum est, illud non diximus in extremo cap. Grat. 4, q. 5, editum esse ab utroque Antonio, si se ad diem statutum non noluisse, sed non potuisse occurrere probaverit. Ivo in Panorm., si se ad diem statutum occurrere non voluisse, sed non potuisse probaverit. Idem in Decret., si se ad dictum statutum occurrere non voluisse, etc. Anselm., si se ad diem, occurrere non potuisse probaverit. At in Latinis conciliis est, si se ad diem occurrere voluisse, sed non potuisse probaverit; in Græcis ἐάν δυνῆθαι ἀποδεῖξαι, κατὰ τὴν προθεσίμην οὐ μὴ τεθέληκεν, ἀλλὰ μὴ διδυνῆσθαι ἀπαντῆσαι. In veteri Maffæi libro est, sese ad diem occurrere noluisse, sed non potuisse probavit, quod non minus mendosum est. Joan. Zonaræ verba sunt: Ἐάν φανῆ, μὴ εἰς οἰκίαν θελήματος καθαρῶνῆσαι, ὥστε μὴ ἐκπροθεσίμως ἀπαντῆσαι, ἀλλὰ μὴ διδυνῆσαι, εὐλόγου καὶ θεαίου αἰτίου. Si ostenderet, inquit, non ex sua (libera) voluntate contempsisse ut non die constituta occurreret, sed non potuisse ex justa vel excusationem admittente causa. Mihi verba conciliorum Latinorum aptiora videntur, sed in tanta varietate cum ea cum Græcis confero, quæ suspicor non fuisse Græce initio edita, sed magis e Latinis conversa, magis in eam partem inclino ut Burch. scripturam probem; nec mirum est si verba Latina Africani concilii duriora sint, cum vix ullus ex veteribus scriptoribus, Cypriano excepto (quem Coptianum dictum fuisse, non libenter apud Cyprianum Lactantium legimus) disertioribus viris placere possit. Habeo Burchardi veterem librum, qui cum edito facit. Verba quoque libri Maffæi, quem scio esse vetustissimum, non multum a Burchardo dissentiunt. Adde exstare apud Felicem II epistola 1, capit. 8, similia verba: *Quod si probare potuerit quod non noluerit, sed non potuerit venire, nihil ei nocebit.* Apertius diceretur, quod non quia noluerit, sed quia non potuerit venire, non venerit. Sed hæc haecenus. Est et aliud Carthaginense concilium vii, cujus cap. 2 non dissimilis sententia est. Græcis est cap. 130, a Gratiano dicitur Carthaginense viii capite 2, causa 4, q. 6, quod recte a Demochare animadversum est. Ivo etiam recte parte xvi, cap. 64 Decreti, idem dicitur Africani concilii capite 96. Hujus them. verba paucis exceptis refert cap. tit. lib. v, capite 241, et lib. vii, cap. 90 et 119, et addit. cap. 143.

Infamis enim persona, etc. Hæc Felicis in synodo Romana verba refert Grat. ut Romæ synodi verba 3, q. 7, cap. 1, Ivo lib. iv, tit. 7, cap. 24 Panorm. ut Stephanus episcopos Galliæ in 2 decretali, non recte; sed parte v, cap. 248, et parte vi, cap. 331, Decreti optime ut Felicis episcopos Galliæ, et multa alia verba ex eadem epist. affert, quæ D. Grat. refert tria sunt, etc., non ex epist. Felicis sunt, sed Gratiani ex digestis, ut recte Contius notat. Sic etiam Anselm.

lib. iii, cap. 7, recte Felicis nomen, et aliquot alia verba refert. Sed male inscripsit *Felix universis episcopis*, nisi addas *Galliæ*. Videndus Paulus, et Pauli interpres Anianus lib. i, tit. 2, sent. et capit. lib. vii, cap. 143, in additis.

Absente vero adversario, etc. Hæc recte Felicis papæ ascripsit Grat. 3, qu. 9, cap. 11, et 18, Ivo iv, 7, 2 Panorm. v, 248 et vi, 331, Decreti. Anselm. iii, 7. Idem in Nicæna synodo cap. 35 et 66, et statutum esse Julius ait epist. 2, cap. 9, 24, sed multo antiquior exstat Telesphori epist. ex qua est cap. 1, Grat. 3, q. 9, Anselm. iii, 13, et Zephyrini epist. 1, unde est ejusdem Grat. cap. 13, cujus verba distingui debuerunt a Grat. verbis. Illa enim, nisi fuerit *absens*, etc., Gratiani sunt; superiora Zephyrini, quæ Burch. xvi lib., 13 c. refert latius: *In sacris libris hæc sunt.* Non est Romanis consuetudo dampnare aliquem hominem priusquam is qui accusatur præsentem habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Act. c. 25, adde cap. d. cap. 143.

Nec sententia, etc. Præterea suprascripta est Elentherii epist. ex qua est caput 2 Grat. 3, q. 9. Ivo parte vi, c. 319, Decreti. Anselm. lib. iii, c. 28. Hujus Felicis epist. 1, ante eum Callisti epist. 2, ex qua est c. 3, Grat. c. 9. Burch. lib. i, c. 171, Ivo parte v, c. 289, Decreti, Anselm. iii, 34. Addatur Julii epist. 1, c. 3, et Damasi epist. 3 ex qua est caput 5 et caput 6, Grat. 3, q. 9, Ivo vi, q. 347 Decreti. Item concil. Carthagin. 4, 30, et quod postea inveni. Cornel. papa idem statuit epist. 3 ex qua est 3, q. 9, cap. 4, Anselm. iii, 37, et apostoli apud Clementem lib. ii, c. 53 et 55 constit. apost. Vide ex capitul. c. 204. Apud Ivonem parte xvi, c. 316, Decreti (et constitutio 15 Grat. Aug. et aliorum lib. ix, tit. 1, Cod. Theod. quæ apud Anianum est 9 constitutio, et in Cod. Justin. constit. 14, lib. ix, tit. 2, sed nimis concise relata) vide dist. c. 143. Capital.

Neque absens per alium, etc. Sententia non dissimilis est c. 58 concil. Nicæni apud Julium epist. 2, cap. 20, totidem verbis olim Hyginus papa epist. 1 in fine, ex qua est 2, q. 7, c. 52, et Lucius papa in epistola ad Galliæ et Hispaniæ episcopos, aliis verbis Callistus epist. 7, cujus est 2, q. 8, c. 1, Burch. lib. i, c. 171, Ivo v, 289, Decreti. Anselm. iii, 54, et Stephanus papa epistola 2 ex qua est c. ult. c. q. 8. Burch. i, 177, Ivo iv, 7, 1 Panorm. et v, 295 et 328 Decreti. Anselm. iii, 55; adde Dionysium papam epist. 2, Marcellum epist. 2 cujus est caput 5, Grat. 3, q. 9. Damasus epist. 3 ex qua est 4, q. 4, c. 2. Ivo vi, 337, Decreti et epist. 6 ex qua sumitur 5, q. 2, c. 3 et 11, q. 3, c. 76. Denique addatur ex Toletano concil. vi. c. 11, ex quo est 3, q. 9, cap. 9, licet mendose Grat. ex Toletano vii, ut recte mutat Demochares. Burchard. lib. xvi, cap. 5, ex decretis Felicis papæ cap. 15, quod defendere nondum cogitavi: totidem verbis c. 47 concil. Wormatiens. exstat. In Toletano concilio additur exceptio, nisi ubi *pro cap. regis majestatis versatur causa*, quod Burch. et Gratian. omiserunt. Postremo utroque præsentem judicandum etiam ex apostolorum constitutionibus est Clemente auctore lib. ii, cap. 53 et 55. Vide infra cap. 35 et ex capitularibus cap. 204 apud Ivonem parte xvi, cap. 316, Decreti. Est in capitul. 7, cap. 354, et in additis cap. 103 et 143. Videnda constitutio 15 (ut 52). Adde Pauli lib. v sentent., tit. 5 et tit. 17.

Nec affinis testis admitatur, etc. Hæc Felicis verba refert Grat. 3, q. 9, cap. 12, Ivo parte vi, cap. 351, Decreti; et Anselm. lib. iii, cap. 7. Idem de consanguineis ait Callist. epist. 2, cujus est cap. 1 et 12. Grat. 3, qu. 5. Burch. lib. iii, c. 171, Ivo iv, 8, 3 Panorm. et v, 289, Decreti. Anselm. lib. iii, cap. 54. Esse hoc ex Nicæna synodo testatur Julius papa epist. 2, cap. 32, unde sumptum est cap. 10, Grat. 3, quæst. 5. Anselm. lib. iii, cap. 21, unde capitul. dist. cap. 145 in ipsiis additis.

Neminem ergo exhiberi, etc. Exere pro exhiberi

habet Grat. 5, q. 6, cap. 16, ex synodo Romana, sed ut Felicis epist. 2, est apud Ivo. v, 248, et vi, 331, Decreti. Sed Ansel. iii, 88, ut ex Adriani decretis; vide capitul. d. cap. 143.

Ut actor semper rei forum sequatur. Alexand. III et Lucius III videndi apud Greg. IX sub tit. *De foro compet.*, cap. 5 et 8, quæ sumpta sunt ex prima collect. lib. ii, tit. 1, cap. 7, et ex secunda collectione libri ii, tit. 1, cap. 2, et post Concil. Lateranen. parte viii, cap. 7, pluribus verbis invenies non utrumque, sed caput quintum tantum. Antiquius est Pelagii ad Sergium cancellarium rescriptum, quod non reperi, sed refertur a Grat. 11, qu. 17. Adde novellam Valentiniani et Marciani, *Neminem exhiberi*, etc., ejusque interpretem Anianum, et constitut. Valentiniani et Valentis 4, lib. ii, tit. 1, Cod. Theod. et capitul. lib. vii, cap. 143 additis.

Si quis autem judicem, etc. Hæc etiam ut Felicis verba refert Ivo parte v, cap. 248, et vi, cap. 331, Decreti, ut Adriani, Anselm. lib. iii, c. 88. Ante Felicem eisdem verbis utitur Fabianus papa epist. 3 ex qua est c. 22, Grat. 2, q. 6; aliis verbis Burch. lib. 1, cap. 148, Ivo iv, 12, 1 Panorm. et v, 261, Decreti. Eisdem postea Sixtus III in epist. ad orientales episcopos cap. 3, Anselm. iii, 73. Vide infra c. 32, et capitul. dist. cap. 143, adde Cornelii epist. 2.

Cap. VI. Si quis autem puaverit, etc. Hæc non jam ex Felice in synodo Romana, sed ex Chalcedonensi synodo generali cap. 9 sumpta sunt; et mihi non sit verisimile hæc ita scripsisse Adrianum ut edita sunt, sed adjectis inscriptionibus, unde essent sumpta. Nam cur Adrianus diceret Constantinopoli causas appellationis esse tractandas, non in catholica Ecclesia Romana? Memini legisse in beati Greg. Registro lib. ii, cap. 54, epist. 52, ex qua est 11, qu. 1, c. 39, et 2, qu. 1, cap. 7, quod ex duabus epist. Greg. sumptum est 48, 57. Joanni cuidam defensori eunti in Hispaniam dedisse indicem quorundam constitutionum, quorum verba inferuntur, ut iis uti posset cum in provinciam venire. Non dissimilis est hæc nostra collectio, quam pleniorē suspicor datam; scio missam etiam Mediomatricum antistiti, sed ad nos sine inscriptione singulorum capitum pervenisse. Exstat hoc caput plenius apud Gratianum 11, q. 1, cap. 47, et Ivo parte vi, cap. 360, Decreti; minus plene apud Gregorium IX, tit. *De foro compet.*, cap. 1, et in prima collectione lib. ii, tit. 2, cap. 1, Burch. lib. ii, cap. 183, Ivo parte vi, cap. 228 Decreti. At Julius papa testatur 21 caput Nicæni concilii scriptum esse, ut penes universalis apostolicæ Ecclesiæ judicaretur Jul. epist. 2, cap. 4. Eisdem verbis Victor usus fuerat, epist. 1 ex qua est 3, qu. 6, cap. 7, et Sixtus XI, epist. 1 ex qua est cap. 15, ejusdem, quæ est quod Sixto inscribitur, Victori Ivo iv, 12, 2 Panorm. et ejusdem Anselmi lib. ii, cap. 9. Sixto libro eodem cap. 11. Adriano libro iii, cap. 88. Scio etiam in Chalced. synodo, contradicentibus legatis Leonis papæ, fuisse secundum locum datum Constantinopolitano episcopo, sed id nunquam Leo probavit; sed Gelasius atque Nicolaus testantur, qui negant eum patriarcham esse, sed Heraclæ eum archiepiscopo subditum esse debere. Præstat igitur ut credamus nos Adrianum Nicæne potius synodi verba quam Chalced. conscripsisse; cujus etiam Chalced. exstat cap. 17 et 18, quibus honor defertur Constantinopolitano episcopo, et cum antiquiori Constantinopolitano concilio œcumenico prius concessum asserunt. Ex 17 cap. est quæst. 2 cap. 1, Burch. ii, 148, Anselm. v, 26, Ivo ii, tit. 1 Panorm. Plenius idem Ivo refert parte iii, cap. 106 Decreti, cap. 9 Chalcedon. synodi verba refert Nicol. in epist. ad Michaelē imperatorem; multus est in ejus interpretatione, ex cujus verbis apud Gratian. Decreti cap. 47 scribendum est *primatem* non *primates*, et Græce est, τὸν ἑξαρχὸν τῆς διοικήσεως; dura vero est interpretatio, ut id ad solum Romanum pontificem

A pertineat. Exstat hoc etiam caput in Capitul. lib. vii, cap. 151 in additis.

Cap. VII. Accusationis ordinem, etc. Hæc verba Eutychiani papæ sunt in alia synodo Roman. epist. 2. Ex ea est 2, qu. 8, cap. 3; Ivo non recte iv, 7, 22 Panorm. Sixto adscribit; recte parte viii, cap. 332, Decreti Eutychiano Anselm. Lucen. iii, 88, ut solet ex decretis Adriani papæ. Ego suspicor ex constit. ult. Honorii et Theodosii lib. ix, tit. 2 codicis Justiniani, si tempora patiantur, sumpta hæc esse omnia, aut eam constitutionem Eutychiani verbis conscriptam fuisse. Eadem constit. exstat in cod. Theodos. lib. ix, tit. 1, constitut. ult. Hujus capituli verba sunt in Capitul. l. vii, cap. 152 in additis, et in aliis lib. vii, cap. 436.

Vinculum inscriptionis arripiat, etc. Eutychiani et imperatorum verba sunt, de hac inscriptione ante Eutychianum Fabianus epist. 3 ex qua est 2, qu. 3, cap. 5; plenius Ivo iv, 7, 21 Panorm. et parte vi, cap. 324, Decreti, et Ansel. iii, 79, omnes ut ex Fabiani verbis, sed Gratianus *De poenit.* dist. 1, cap. 22, sic ait: *Hinc etiam in canonibus: Si quis iratus*, etc., quod Ant. Demochares recte animadvertit. Post Eutychianum Damascus epist. 3 ex qua est 4, qu. 4, cap. 2, male Contius Grat. nomen addidit illis verbis: *Inscriptio semper fiat ut talionem*, etc., usque ad verbum *retineant*; esseque illa verba Damasi docet Gratianus 1, qu. 3, cap. 2; Burch. lib. xvi, cap. 38; Ivo iv, 7, 23, Panorm. et vi, 348, Decreti. Aliis verbis de eadem re idem Damascus epist. 6, ex qua est 3, quæst. 9, cap. 8; Ivo vi, 348, Decreti. Sixtus III in epistola ad Orientis episcopos, verba Fabiani repetit cap. 3 et 4, ex qua est 2, qu. 8, cap. 4. Etenim Gratianus Sixti nomen ascripsit, at Burch. lib. xvi, c. 3, ex Conc. Aranscio cap. 4; Ivo iv, 7, 21 Panorm. Fabiani nomen retinet, ut antea dictum est. Hujus etiam inscriptionis mentio fit in concilio Constantinop. cap. 6 Græco. Postremo ab Innocentio III in concilio generali Lateran. cap. 8, apud Greg. IX, tit. *De accusat.* c. 24. Vide cap. 48 hujus collectionis et d. cap. 151 Capitul.

Cum calumniantes, etc. Hæc etiam sunt Fabiani, Eutychiani, Damasi, et Sixti tertii verba; adde Clementem lib. ii, cap. 46, *De constitutionibus eposi.* Vide infra cap. 48.

Cap. VIII. Si quis clericus super quibuslibet, etc. His verbis principio Eleutherius papa est usus in epistola ad ecclesias Galliæ, mox Felix in epistola 1. Eadem verba Niceni concilii esse refert Julius epist. 2, cap. 22; Grat. 3, qu. 6, cap. 17, Sixti esse dicit; Ivo parte vi, cap. 318, Decreti Eleutherii, et cap. 329 Felicis Ansel. iii lib. xviii cap. Eleutherii, cap. 88 Adriani. Vide infra cap. 35. Videndus et Cyprianus in epist. ad Cornelium papam, cujus initium, *Legi litteras tuas, frater charissime*, pag. 4. Videntur autem esse hæc verba sumpta, si tempora paterentur (a), ex verbis Aniani interpretis novellæ Valentiniani et Marciani: *Neminem exhiberi*, etc. exstant etiam in c. lib. vii, cap. 144 in additis.

Illi vero qui pulsatus est, etc. Præter suprascriptos idem Cornelius ait epist. 2 hoc in Nicæno concilio decretum esse; præter Julium testatur Athanasius et Alexandrina synodus in epist. ad Felicem II; ipse Felix ad eosdem c. 19, cujus verba Grat. refert, inscriptione ommissa etiam in Antonianis editionibus 2, q. 6, c. 16; Ansel. lib. 1, cap. 59 Felici papæ recte ascribit. Sed addendus erat num. 2. Vide infra cap. 30. Hæc quoque Aniani sunt (b), de quo supra item cap. dist. cap. 144.

Cap. IX. Salvo Romanæ Ecclesiæ, etc. Hæc verba, paucis exceptis, ter Grat. refert 5, q. 6, c. 16 ex synodo Rom. 5, q. 4, c. 2, them. 2, ex Adriano, et 9, q. 2, c. 9, ex synodo Constant. sunt autem ex

(a) Et certe patiuntur. MANSI.

(b) Recte. Id.

eadem secunda generali synodo c. 2 Græcis, Latinis **A** exceptis illis verbis, *salvo Romanæ Ecclesiæ in omnibus primatu*, quæ fortasse Adriani verba sunt. Ansel. lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani. Isidorus in prologo Concil. Collectionis, verba Constantinop. refert capit. ut ostendat plura fuisse quam decem capita Nicæni concilii, illa tum verba, *salvo Romanæ*, etc., non refert. Suspicio c. Patres ex verbis capit. v. concilii Nicæni hoc deduxisse, ex eo est apud Gratianum 11, q. 3, c. 73, et d. 18, c. 3. Sed et ab eodem Isidoro referuntur Innocentii papæ verba in epistola ad Victricium Rothomagensis episcopum, quibus hoc ipsum videtur significare, Nicæno concilio statutum fuisse, ut causæ et contentiones omnes in synodo provinciæ terminarentur. Refert Innocentii verba præter Isidorum Grat. q. 1, cap. 17, his tantum verbis ascriptis, *Innocentius papa*; ideo Demochares non addidit certum locum. Sic etiam Anselmus lib. ii, cap. 53, sed exstat volum. 1 concil. epist. 2, cap. 3. Contius recte attulit Isidori locum, sed appellat cap. 25, quod nos 27. Varietas oritur post cap. 9, nam c. 10 Contio est Gelas. Christianis, etc., mihi 13. Ego addidi numeros novellæ, et canonis Carthag., is omisit. Age vero, referamus antiquius decretum utroque concilio Nicæno et Constantinopolitano, aut ea Adriani verba, aut ea quæ suspicabamur addita, tueamur. Legantur Pii pontificis verba in calce epistolæ 2, *de cætero, salva in omnibus apostolica auctoritate, etc.* Ante Pium Anacleus, a beato Petro presbyter consecratus, in extrema epistola 1 ex qua est 2, q. 6, cap. 3. Verba tum illa, *coram patricio*, mendose esse suspicor, et pro eis, *coram præside*, substituenda esse facile credo. Multis enim sæculis post Anacleum *patriciorum* nomen pro magistratibus usurpatum, fuit. Postremo hujus capituli verba, illis exceptis initio hujus capituli notatis, refert Capitul. lib. vi, c. 287.

CAP. X. Ultra provinciæ terminos, etc. De iis verbis dictum est cap. 5, them. 2, referuntur a Gratian. post verba superioris capituli 3, q. 6, cap. 16 ex synodo Romana; nec diffitemur esse ex synodo Romana Felicis episcoporum 70. Sed verba c. 9, quæ junguntur, non sunt ex eadem sumpta, quamvis initium cap. 16 et finis ejus synodi sint. Hujus capituli verba referuntur dicto lib. vi, cap. 293 capitul.

Omnis accusatio, etc. Capitul. et Gratian. hæc verba referunt post superiora 3, q. 6, cap. 16, et in fine pro illis verbis, *nisi prælatus sit, qui accusator*, Demochares recte substituit, *nisi ad sedem apostolicam fuerit appellatum*: quæ verba habet Stephanus papa epist. 2, et Grat. 3, q. 6, c. 4, nisi tantum, etc. et Ivo iv, 5, 4 Panor. et Ansel. iii, 74. eandem exceptionem omissis verbis hujus thematis addidit concilium Nicænum, et testatur Julius papa epist. 2, cap. 31. Post illa verba, *ultra provinciæ terminos, etc.*, verbum tantum tollendum est.

CAP. XI. Accusationes et accusatores, etc. Hæc verba sunt concilii Nicæni, paucis exceptis, cap. 25, ut refert Julius papa epist. 2, c. 5; Ansel. iii, 20. Idem Julius epist. 1, sed antiquiores pontifices eis usi sunt, Telesphorus in epist. ad episcopos; Stephanus papa epist. 2 ex qua est 3, qu. 5, c. 8; Ivo parte vi, c. 315 ex Telesphoro, et cap. 317 Decreti ex Stephano. Anselmus lib. iii, cap. 13, ex Telesphoro cap. 18, ex Stephano cap. 88, ex Decretis Adriani, ut Grat. 3, q. 5, cap. 7, ex synodo Romana habita sub Adriano papa. Demochares addidit et Damasi epist. 5 ad Stephanum non male, sed ante eum et Nicænum concilium. Eusebius papa ep. 1 refert a tempore apostolorum hoc esse servatum. Ex ea sumptum est 3, qu. 5, cap. 5. Plenus apud Anselm. lib. iii, cap. 16. Eadem sententia est Clementis Petri discipuli et successoris epist. 1, ex qua est 6 quæst. 1, cap. 5, plenus apud Anselm. lib. iii, cap. 1, et Callistus papa epist. 2, cujus rationem addere visum est: « Quis enim du-

bitat leges humanas rationi et honestati non repugnantes esse amplectendas, præsertim ubi vel publicæ consulunt utilitati, vel ecclesiasticæ dignitatis auctoritatem defendunt, ac pro adminiculo tuentur? » Addamus Eutylianum in synodo Romana epist. 2. Post concilium Nicænum præter Julium et Damasum videndus Damaso antiquior Felix II in ep. ad Athan. et Alexandrin. synodum cap. 7, et 9, et 14 ex quo 14 cap. est 3, q. 3, cap. 11, Anselm. iii, 62, et totidem pene verbis cap. 2 est concil. Carthag. vii Africani cap. 96 Latinis, Græcis Carthag. cap. 130 sive 129, ex quo pars refertur a Gratiano 4, qu. 1, cap. 1, et, 4, qu. 6, cap. 2, et Ivo iv, 7, 19 Panor. et xiv, 69, et xvi, 64, Decreti, et Ansel. iii, lib. cap. ult. Solus Rabanus in l. Pœnitent. c. 1, c. 96 concilii Africani rectius cæteris attulit. Ad extremum afferamus Symmachum papam in synodo Romana iv et pro eodem Synmacho Ennodii libellum, qui hoc Carthagin. concilii caput recitat. Hæc denique verba refert Isidorus in præfatione collectionis conciliorum; sed, ut verum fatear, non eisdem verbis quisquam, quod meminim, quibus Adrianus utitur. Postea reperi eadem l. vii, capitul. c. 307, et initium tantum canonis 108, et in additis ipsis cap. 148.

Quia indignum est superiores pati, etc. Hæc etiam verba refert. Grat. 3, qu. 5, cap. 7, ex synodo Romana sub Adriano. Anselmus lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani; eorum sententia Nicæni conc. esse dicitur c. 66, ut refert Julius epist. 2, c. 28, et c. 36, sed a Petro dimanasse hoc Clemens testatur epist. 1, ex qua est 6, qu. 1, c. 5, plenius relatum ab Anselm. iii, 1. Idem decretum est Zephyrini epist. 1, ex qua est 2, qu. 7, cap. 11, licet pro *majorum* in conciliis sit *summorum*, ut etiam habet Anselm. iii, 58. Adde Sixtum II epist. 2, Felicem epist. 1, et Julium suprascriptum epist. 1; sed fatebor id quoque, quod ante paulo dixi: Adriani verba me non reperisse ab aliis prius conscripta, sed sententiam eandem. Vide infra cap. 19, in fin. Vide infra cap. d. c. 307.

CAP. XII. Prudentissime, justissimeque Nicæna sive Africana decreta, etc. Ne hæc quidem verba aliquem usurpasse ante Adrianum legi, sententia multis in locis expressa, et ex Nicæna synodo multa retulimus, quibus confirmatur in provincia esse a synodo causas retractandas et peragendas; ex Africanis decretis cap. 5 eadem confirmantur. Post hæc scripta, incidi in epist. Africani concilii ad Cælestinum papam, in qua hæc verba sunt, paucis immutatis; eadem Græce exstat c. 138 concil. Carthag. Eadem sunt in Capitul. lib. vi, cap. 287.

Ad concilium suæ provinciæ vel etiam universale provocare. Hæc verba sunt epist. Africani concil. ad Cælestinum; eadem sententia est Milevitani conc. c. 22, Africani 92, Latinis 126, vel 128 Græcis, ex quo est apud Grat. 2, q. 6, c. 33, et 11, qu. 3, c. 34, in quibus illa verba: *et interea quidquid definiant adhibiti ab eis ex consensu suorum episcoporum. Finiant pro definiant*, est in libris conciliorum, et, pro *ex consensu episcopi eos*. Sed Græce est: *καὶ τὰ μεταξὺ τοῦ τῶν περατώσων τῶν παρ' αὐτοῦν (sic) κατὰ συνάμωσιν τῶν ἰδίων αὐτοῦν (sic) ἐπισκόπων προλαμβανόμενοι*. In veteri libro est, *καὶ μεταξὺ*, omis-o articulo *τὰ*, sed ego eum retineo, Latina cum Græcis conjungens, ut verbum *finiant* ex Græco *περατώσων* magis placet, *ex consensu*, et *cum consensu* placet. Sed *ex* quoque retineo, *episcopi eos* deleo, verbum *exhibiti* non est par Græco *verlo-o*, quod magis *acceptos* et *electos* significat. Sic autem intelligo *electos ex vicinis episcopis judicare*, cum consensu autem partis utriusque eligi, sive ex consensu episcopi, a quo provocatur, eligi a reo, qui provocavit aliquos qui judicarent. Neque enim omnes judicabant, sed erat certus numerus eorum constitutus, ut c. 11 Carth. i ex quo est 15, q. 7, c. 3, falso ex concilio Agathensi primo, etiam in Antonianis editionibus inscripto, et cap. 10 Carth. ii ex quo est c. 4 apud

Gratianum ejusdem quæstionis, et 3, q. 8, c. ult. falso inscriptum ex concil. Carthag. in quod recte Democbares edidit Burch. 1, 149, ex concil. Carthag. c. 12, et Ivo v, 262, Decreti, et Anselmus III, 42. Adde c. 4 concilii Carthag. III, ex quo est 15, q. 7, c. 5, falso inscriptum ex Carthagin. IV, Burch. II, 205, ex concil. Carthagin. c. 20, et Ivo VI, 280 Decreti, licet in margine scriptum sit, *Ex Carthag. 2, c. 8, credo voluisse c. 10, de quo supra, referre.* Græci ut Burch. Ivo et Anselm. Carthag. c. 12, 14 et 20. Sic etiam Triburien. concil. c. 10, et Crescon. c. 212, quæ de ultramarina appellatione dicebantur. Grat. exceptione addita temperavit 2, q. 6, c. 34, nisi forte Romanam sedem appellaverint. Ea exceptio in Africanis conciliis non est: improbatam fuisse ab Innocentio significare videtur c. 61 Africani, sed additur *non facile, hoc est, non crebro*, sed ex magna causa. Tamen hæc quæ sub Aurelio Carthaginensi scripta sunt, improbatæ esse videntur tempore Bonifacii II. Videnda ejus (a) epist. ad Eulaliu Alexandrinum episcopum. Cresconius c. 282, et non appellerent nisi Africana concilia ex concilio Carthag. tit. 93, de appellatione ad majus concilium. Exstat c. 12 Antiocheni concilii, ex quo est 22, q. 5, c. 1, et a Martino Bracar. aliis verbis editum c. 55, non ex concilio Martini papæ, ut edidit Gratianus c. 5 ejusdem quæstionis, qui perpetuus error Gratiani ab aliis notatus est, videndus est etiam c. 6 Græcus textus Constantinopolitani concilii.

CAP. XIII. *Placuit episcopos ejectos, etc.* Hac de re dictum est c. 6, them. 3; verba ipsa sumpta esse videntur ex epist. 2 Zephirini. ex qua est 2, q. 2, c. ult. Ivo latius lib. IV, tit. 6, cap. 1 et 2 Panorm. et ex epist. 3 Damasi, ex qua sumit quædam Burch. lib. I, c. 153, et Ivo parte V, cap. 265, Decreti. Vox *placuit* omittitur: cætera sunt libri VI, c. 287 Capitul. et lib. VII, c. 129 in additis.

CAP. XIV. *Nullus metropolitanus, etc.* Origo hujus decreti ex apostolorum cap. 34 Græcis, Latinis 35 sumitur. Nicæno concilio idem statutum fuisse cap. 51 et 61 testatur Julius papa epist. 2, c. 14 et c. 23. Idem dici videtur cap. 9 concilii Antiocheni, ex quo est 9, q. 3, c. 7, et apud Martinum Bracar. c. 4, ex quo est cap. 1 ejusdem quæst. Pontifices quoque veteres eadem constituisse dicuntur. Hyginus epist. 1 ex qua est 9, q. 3, c. 4. Burchar. I, 65, Ivo V, 174, et XIV, 72, Decreti, qui ex epist. Callisti papæ. Est autem epist. 2 ad episcopos Galliæ, ex qua est 9, q. 3, c. 7, Burchar. I, 66, Ivo IV, 4, 2 Panorm. et V, 100 et 101, Decreti. Ante Callistum Anicetus in epistola ad Galliæ etiam episcopos, ex qua est 9, q. 3, c. 5 et 6, Burchar. I, 63, Ivo IV, 4, 1 Panorm. et V, 54, Decreti. Post hos verba Callisti repetit Lucius papa ad episcopos Galliæ et Hispaniæ, et hujus capituli verba fere eadem conscribit. Vide infra cap. 43. Exstat hæc etiam caput in cap. lib. VII, cap. 146; in additis pars etiam hæc exstat lib. VII, cap. 106.

Nec reliquorum aliquis episcoporum, etc. Confirmatur hæc sententia verbis concilii Carthaginensis IV, c. 23, ex quo est 15, q. 7, c. 6, Burch. lib. I, c. 114, Ivo parte V, c. 214 Decreti. Item sententia est non dissimilis concil. Hispalen. II, c. 6, ex quo sunt c. 1, et c. ult. 15, q. 7, non recte a Demochare edita, et a Contio itidem connivente. Adde ex Nicolai epist. ad Mich. imper. c. 8, d. 21, in quo præstolandum pro postulandum mutari potest, aut ut varia lectio scribit. Vide capitul. d. c. 146.

CAP. XV. *Primo semper vita, etc.* Hac de re dictum est c. 4. Hæc verba esse videntur Stephani papæ epist. 2, et Felicii II epist. 1, c. 13. Videndus Clemens lib. II, c. 41 Constit. apostolorum.

CAP. XVI. *Si qui non sunt bonæ conversationis, etc.* Multorum pontificum est iis de rebus decretum. Primus Anacletus laudandus est epist. 1, qui etiam

A Clementis testimonio utitur cum collegis suis, quamvis Clementis verba ubi sint ignoremus. Exstat apud Grat. 3, q. 4, c. 2, et Ivo. IV, 7, 8 Panorm. Secundus Pius ep. 1 ex qua est 6, q. 1, c. 9, Ivo IV, 5, 7 Panorm. et 5, 243 Decreti, et 3, q. 4, c. 3. Tertius Callistus, cujus verba hæc esse videntur ab Adriano relata epist. 2 ad episcopos Galliæ, ex qua est 2, q. 7, c. 18; Burchar. lib. I, c. 171, Ivo IV, 7, 5, ex Felicii epist. 2 de qua supra c. 5, them. 5; idem Ivo parte V, c. 289 Decreti. Ex hac epistola Callisti, cujus etiam verba sunt c. 96 concil. Carthag. IV repetita, non omnia tamen ea quæ apud Grat. exstant. Quartus Pontianus ep. 2 cujus est 3, q. 5, c. 4, mendose editum, rectius Ansel. lib. III, c. 16, refert. Quintus Fabianus ep. 1, quam in synodo Romana edidisse videtur, ex qua est 3, q. 4, c. 7, multo latius scriptum ab Anselm. Lucen. lib. III, c. 7; idem Fabianus epist. 2, et latius epist. 3, cujus verba hæc ipsa sunt ab Adriano relata, paucis exceptis. Eademque verba repetit Sixtus III in epist. ad Orientales c. 2, cujus verba refert Anselm. lib. III, cap. 73. Ante Sixtum Stephanus epist. 2 multa ex iis repetit. Mox Felix II epist. 1, c. 11, qui testatur esse hoc ex Nicæno concilio. Postremus Pelagius II, epist. 3, cujus est 3, q. 5 c. 6, Anselm. lib. III, c. 59. Sed et generalis synodus exstat Constantinopolitana c. 6 Græce, cujus pars refertur a Nicolao papa III, epist. ad Mich. imperat. ex qua est 4, q. 1, c. ult. Ivo IV, 7, 20 Panorm. et XIV, 70 Decreti. Item synodus Chalcedon. c. 21 ex quo est 2, q. 7, c. 49; Anselm. lib. III, cap. 114 sive 115. Postremo videatur Clemens lib. VII, c. 46, 47 et 53 constitut. apost.

Nec viles personæ, etc. Hac de re Anaclet. ep. 9 unde est 2, q. 7, c. 15, Ivo IV, 7, 6 Panorm. et V, 238 Decreti; Ansel. III, 31. Deusdedit cap. 4 nonnulla refert. Evaristus quoque ep. 2 ex qua est 2, q. 7, c. 1; Ivo IV, 5, 8 Panorm. et plenius parte V, cap. 240 Decreti, et Anselm. lib. III, c. 12. Callistus, Fabianus et Sixtus III ubi supra. Ansel. III, 75.

CAP. XVII. *Si qui in aliquibus criminibus, etc.* Hæc Fabiani papæ sunt epist. 3, et Sixti III in epist. ad orientales episcopos cap. 2, Anselm. III, 75. De eadem re alii permulti conscripserunt. Principio Clemens ep. 1, qui Petri magistri verba refert, ex qua est 6, q. 1, c. 4, Anselm. III, c. 4. Clementi proximus Anacletus epist. 2 ex qua est 2, q. 7, cap. 15, et 6, q. 1, cap. 1. Tertius Callistus epist. 1 ex qua est 2, q. 7, cap. 18. Quartus Pontianus epist. 1 et 2. Quintus Fabianus epist. 1 ex qua est 6, q. 1, cap. 4, et epist. 2 ex qua est caput 3 ejusdem quæstionis. Sextus Eutychanus epist. 2 in synodo Romana, ex qua Ivo parte VI, cap. 332 et 333, Decreti plura sumpsit quam Gratianus 2, q. 8, c. 3, et 3, q. 4, cap. 11. Add. Ivo IV, 8, 8 Panorm. Anselmus III, 25. Septimus Eusebius epist. 3 cum synodo ex qua est 3, q. 5, c. 9, sed Burchar. lib. XIX, c. 4 ex concilio apud Theodorus villam c. 3, at Ansel. III, 19 ex Eusebio. Octavus Julius ex epist. 2, c. 33 ex qua est c. 10 ejusdem quæstionis. Anselm. III, 21: est autem id ex Nicæno concilio sumptum, ut Julius affirmat. Nonus Felix II in epistola ad Athanasium et Alexandrinam synodum c. 14, ex qua est 3, q. 5, c. 11, Ansel. III, 62, idem Felix c. 15 ejusdem epist. Postremus Pelagius II epist. 3, cujus verba plenius in conciliorum libris sunt, quam apud Gratianum 3, q. 5, c. 6, sed Ansel. III, 59 latius retulit. De eadem re exstat c. 6 concilii Carthaginensis II. Vide infra c. 63.

CAP. XVIII. *Nullus episcopus alterius parochianum, etc.* Hæc verba sunt Niceni (hæc eadem verba sunt cap. 14 Magunt. concilii sub Arnulfo et lib. VII, cap. 308 capitul. et in additis cap. 149) concilii cap. 26: attestatur Iulius papa epist. 2, cap. 6, sed desiderantur hæc verba post verbum *judicare, salva tunc in omnibus apostolica auctoritate.* Exstat quoque de eadem re caput 16 Niceni concilii Græce et Latine, ex

(a) Falsa est. MASSA.

quo est distinct. 71, cap. 3, Burchar. lib. 1, cap. 109, Ivo parte v, cap. 211 Decreti: nec dissimile est cap. 35 Græcis, Latinis 36 apostolorum. Callistus papa epist. 2 latius, ex qua sunt tria Gratiani capita 9, q. 2, Burchar. lib. 1, cap. 39, et Ivo parte vi, cap. 110, Decreti, ex decretis Adriani papæ cap. 15, Ivo parte v, cap. 100 et 101, et parte xiv, cap. 72 Decreti, ex Callisti epist. Anselm vi, cap. 118, ex epist. Sixti omnibus episcopis cap. 119 et cap. 120 ex Cælestino. Gregorius IX sub titulo *De parochiis*, cap. 3, Adriano papæ ascripsit, ut Bernard. Papien. 1 collect. decretal. lib. iii, tit. 25, cap. 3. Quod autem Anselm. Lucensis attulit ex Sixto, nos invenimus in epist. Sixti Minoris 2 ad episcopos Hispaniarum, cuius magna pars totidem verbis repetita est nomine Felicii IV ad omnes episcopos. Addamus Siricium papam in epist. 4, cap. 6, et simile Innocentii epist. 2, cap. 7, qui refert hanc fuisse Nicæni concilii sententiam. Ex hoc cap. sumpsit Gratianus cap. 2, distinct. 71, Ivo iii, 5, 73 Panorm. idem multis conciliis proditum est, Antiocheno c. 13 et 21 ex quibus sunt 9, q. 2, c. 6 et 7. Burch. lib. 1, 71 et 108, Ivo parte v, cap. 176 et 210 ex alia versione. Sardicensi cap. 15 Græcis, Latinis 18 et 19 apud Gratianum d. 71, c. 1. Hujus Sardicensis canonis mentio fit c. 5 concil. Carthag. 1 et concilii Triburiensis c. 28, Aquisgranensis c. 55, Constantinop. œcumenico c. 2, Græcis 2, et 3 Latinis. Ex quibus est 9, q. 2, c. 8 et 9. Chalcedonensi etiam generali c. 20 ex quo est distinct. 71, c. 4, et ex Anselmi alia editione lib. vii, c. 97, apud quem non male quod Grat. ait, *Alterius civitatis ecclesiam ordinari*, legimus, *in alterius civitatis ecclesia statutos fieri*, quod etiam est in Triburiensi concilio c. 28. *Μη ἕξειναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττισθαι ἐκκλησίαν*, hoc constitui appellatur 21, q. 2, c. 1, quod non ex vii synodo est, sed Consantinopolitana vi, c. 17, apud Græcos, apud quos plura verba ejusdem canonis exstant, et pro *constitui* est, *ἐν ἑτέρῃ τάττισθαι ἐκκλησίαν*. Hactenus Græci. Hispanas synodos de eadem re laudamus. Valentini concilii c. 6 non solum alienum clericum ordinari vetat, sed ut localem futurum se pronuntiat, jubet. Sic enim *residentem* appellat. Bracaren. 1, c. 26, idem de ordinibus statuit. Addamus ex aliis provinciis Ecclæcis c. 6, Arvernensis c. 10, Cabilon. c. 13, Aquisgran. c. 45 quo referuntur verba Nicæni concilii c. 16, Arausicani 1 cap. 8 et 9, Veneti c. 10, Aurelianensis iii cap. 15. Adde hujus collectionis cap. 28, et quod hujus capituli esse pars videatur. Post hæc scripta invenimus concilii Chalcedonensis cap. 3 actionis sextæ, ex quo emanavit cap. 20 ejusdem concilii. « Clericos, inquit, in ecclesia constitutos non licere alterius civitatis ecclesiæ deputari, sed manere illic, in qua ministrare deputati sunt »: *κληρικὸς εἰς ἐκκλησίαν συντελοῦντας μὴ ἕξειναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττισθαι ἐκκλησίαν, ἀλλὰ στήρην ἐν ἧ λειτουργεῖν ἐξ ἀρχῆς ἡρώθησαν*. Quæ verba sunt cap. 20 Græci, in quo additur tantum, *καθὼς ἦδη ὤρισται*, propter dictum tertium caput.

Nullum alterius iudicis, nisi sui sententia teneri, etc. Præter Nicæni capituli 26 verba, refert Julius ex eadem synodo cap. 34 ejusdem epist. 2. Item Callistus dicta epist. 2. Sixtus II dict. epist. 2. Ante Callistum Zephyrinus epist. 1. Post Callistum Fabianus epist. 3 ex qua est qu. 6, cap. 3. Totidem verbis Sixtus III cap. 3 epist. ad Orientis episcopos; et ante Sixtum Eusebius epist. 3, ab apostolis et eorum successoribus id esse constitutum ait, cuius verba refert Burch. lib. 1, cap. 165, et Ivo parte v, cap. 275 Decreti. Eorum pontificum verba nescio quomodo in constitut. Gratiani et aliorum imperatorum leguntur lib. vii, tit. 48, cap. ult. Codic. Justin. quo Zephyrinus est multis sæculis antiquior (fuit enim Severi imperatoris tempore) legibus sæculi ait fuisse constitutum. Eandem refert totam aperte Greg. lib. ii, c. 54, epist. 52 registri. Aniani verbis videntur nostri delectati, aut Anianus nostrorum pontificum ver-

bis 35, lib. iv, tit. 14, Cod. Theodos. hujus them. verbis utitur. Eadem verba sunt cap. 14 Magunt. sub Arnulfo, et lib. vii, cap. 308 Capitul.

CAP. XIX. *Peregrina iudicia*, etc. Hæc etiam verba Nicæni concilii sunt cap. 53, ut refert Julius dicta epist. 2, cap. 16, sed exstant aliorum pontificum Romanorum de eadem re constitutiones, ut Hygini epist. 1, Fabiani epist. 3, et totidem verbis Sixti tertii epist. singularis cap. 3 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 12, quamvis Sixti papæ solum nomen habeat. Burch. lib. 1, cap. 147, ex Fabiani epist. et Ivo, parte v, cap. 260 Decreti, sed parte v, cap. 248, et vi, cap. 331, ex epist. Felicii I ad episcopos Galliæ, quæ secunda est synodo Romano conscripta, de qua diximus cap. 5, Anselm. iii, 73, ex Sixti epist. omnibus Orientalibus. Hoc idem repetitur decretum ab Eusebio papa, epist. 3, quasi ab apostolis et successoribus constitutum, Burch. 1, 165, Ivo v, 275, Decreti. Videnda Valentini et aliorum constitutio 5 sive 10, tit. 1, lib. ix Cod. Theodosiani. Exstant eadem verba lib. vii, cap. 309 Capitul., et in additis cap. 145.

CAP. XX. *Nullus episcopus extra suam provinciam*, etc. Hæc sunt concilii Nicæni verba cap. 54, ut refert Julius epist. 2, cap. 17; initio tamen sunt hæc verba: *Salva apostolica Ecclesiæ auctoritate*, sine his Burch. verbis lib. 1, cap. 170, Ivo parte v, c. 280 Decreti ex Julii epist. et Anselm. lib. iii, cap. 88, ex Adriani decretis. Hac de re multa a nobis supra scripta sunt. Hujus capituli verba sunt in Capit. lib. 314.

CAP. XXI. *Placuit ut nullus servus*, etc. Initium hujus capituli multis pontificum decretis probatur. Sed ex Felice minore ad Athanasium cap. 14 videtur sumptum, qui ex Nicæno concilio manasse testatur. Ex Felice Grat. 3, q. 5, c. 14, et Anselm. lib. iii, cap. 62. Eadem est sententia concilii Carthag. vii cap. 2, cuius pars refertur a Grat. 4, q. 1, cap. 1. Græcis est cap. 130 sive 129, Latinis Africani concilii c. 96, Ivo xvi parte, cap. 64, Decreti. Plenius Rabanus cap. 1 pœnitentium. Cætera quæ Grat. refert sunt ex cap. 1 ejusdem Carthag. concilii vii sive Africani, 95 Latinis, Græcis c. 179 sive 178, Ivo iv. 7, 49 Panorm. et xiv, 69, Decreti. De libertis tantum prohibendis, Toletani iv c. 67 et 75 statutum est. De infamibus Clemens papa epist. 1 ex qua est 6, q. 1, c. 5, Anselm. iii, cap. 1. Item Pontianus papa epist. 1 de servis, sive non ingenuis. Fabian. epist. 2 ex apostolorum sive successorum constitutionibus, et epist. 3, et totidem verbis Sixtus III epist. sing. cap. 2, *De servis libertis, et infamibus* Stephanus papa epist. 2 ex qua est 3, q. 5, c. 8; Anselm. lib. iii, cap. 18, idemque epist. 1 latius de infamibus, et cæteris breviter, ex qua sumpsit Grat. 6, q. 1, cap. 17; Burch. lib. 1, c. 173; Ivo iv, 7, 14 Panorm. et v, 291, Decreti; Anselm. iii, 5. De infamibus Felix cum 70 episcopis epist. 2, et Eutychianus in synodo epist. 2 ex qua est 3, q. 4, cap. 11; Ivo iv, 88 Panorm. Anselm. iii, 25. Adde Eusebium epist. 1, et epist. 3, ex qua sumptum est 3, qu. 5, cap. 9; Anselm. lib. iii, cap. 19, Silvestrum in synodo Romana, ex qua est 2, q. 4, cap. 2; Ivo iv, 8, 7 Panorm. et vi, 334 Decreti. Julius quoque papa idem de infamibus et aliis in Nicæna synodo statutum esse ait epist. 2, cap. 35 ex quo est 3, qu. 5, c. 10. Ansel. iii, c. 21. De eisdem Damasus epist. 3 ex qua sumpsit Grat. 2, q. 7, cap. 39 et 51; plenius Burch. 1, 172; Ivo iv, 8, 4 Panorm. et v, 290 Decreti. Pelagius II epist. 3 ex qua est 3, q. 5, c. 6; plenius Anselm. i. iii, c. 59, vide in Capitul. lib. vii, c. 437.

Omnes vero infames, etc. Adrianus papa apud Grat. 6, q. 1, cap. 1; Anselm. iii, 88, ex decretis Adriani papæ. Multa hac de re Callistus epist. 1, Fabianus epist. 1 et 2, ex quibus sunt 6, qu. 1, cap. 2 et 5. Eusebius epist. 1 et 2, et alii supra relati.

Et omnes qui culpis exigentibus, etc. Hoc Fabianus ait epist. 2, unde Grat. 2, qu. 7, cap. 38; plenius multo Anselm. lib. iii, cap. 15; item Damasus epist. 3, ex qua sunt 2, qu. 7, cap. 39 et 51, de quibus supra.

Quoniam sicut majores, etc. Hac de re dictum est supra cap. 11.

CAP. XXII. *Placuit ut nullus episcopus, etc.* Hac etiam de re multa scripta sunt cap. 5, them. 7. Videndus Marcellus epist. 2 ex qua est 3, qu. 9, cap. 5, et Damasus ep. 3 ex qua sunt 3, qu. 9. cap. 6 et 7, eujus verba sunt ex conciliis mutanda; mendosum enim est etiam in Antonianis editionibus, *nec extra patriam fiat provinciae, etc.*, sed scribendum est, *nec extra propriam fiat provinciam*. Ivo recte parte vi, cap. 347 Decreti; idem Damasus epist. 6 ex qua est cap. 8. Gratianus qu. Ivo vi, 348 Decreti. Verba ipsa Adriani adhuc alibi non inveni, præter Ansel. iii, 88, sed et Julius epist. 2, c. 31, hoc ipsum recitavit, fortasse ex Nicæna synodo.

CAP. XXIII. *Si episcopus accusatus appellaverit, etc.* Fabiani sunt hæc epist. 3, Sixti III epist. unic. cap. 5. Idem videtur Nicæna synodus decrevisse, cap. 51, ut refert Julius papa epist. 2, cap. 10; est in Capit. lib. vii, cap. 153 in additis, et in prioribus lib. vii, cap. 315.

CAP. XXIV. *Si quis episcopus, presbyter, etc.* Hæc Caii papæ sunt epist. 1, ex qua est pars quædam 2, quæst. 7, cap. 75, plene refertur ab Ansel. Lucen. lib. iii, cap. 45. Imperfecte ab Ivone Carnot. lib. iv, tit. 7, cap. 11 Panorm. Sunt eadem verba a Sixto III, repetita cap. 3, d. epist. apud Grat. ex synodo Romana 2, quæst. 7, cap. 50. Mendose autem editum id est, licet recte Demochares addidit Sixti III mentionem, sed non recte omissem est verbum *presbyter*, post verbum *episcopus*. Contius Democharem est secutus, ut solet. Hæc postea verba invenimus in constit. 41 Honorii et Theodosii lib. xvi, tit. 2. Cod. Theodos., quomodo hæc in pontificias constitutiones inserta sint ignoramus. Sunt etiam hæc verba in Capit. lib. vii, cap. 438.

Si quis vero hujusmodi, etc. Adde præter supra scripta, Stephani papæ epist. 1 ex qua est 6, quæst. 2, cap. 17, de quo dictum est cap. 19. Vide concilii Eliberitani cap. 75, Arelat. 1 capit. 14, Arelat. ii cap. 24, in quo refertur *magnæ synodi* decretum, hoc est, Nicæni concilii, ex quo est 3, quæst. 10. cap. 2. Vide Brachar. ii cap. 8, ex quo est 2, q. 4, cap. 1. Burch. ii 202, Ivo. iv, 8, 13 Panorm. et vi, 276, Decreti. *De pæna tulionis* dictum est supra c. 7. Vide cap. 38.

CAP. XXV. *Nullus archiepiscoporum, nisi qui primas, etc.* Hæc sententia est concilii Nicæni cap. 47, ut refert Julius papa epist. 2, cap. 12, sed et primates fuisse in eodem concilio distinctos et enumeratos testantur Athanasius et Alexandrina synodus in epist. ad Felicem II, idemque Felix ad eosdem cap. 12. Refert etiam Burch. lib. 1, cap. 163 et Ivo parte v, c. 275, Decreti. Exstant hodie cap. 6 et 7 concil. Nicæni, quibus patriarchis videtur bonus habitus, *Romano, Alexandrino, Antiocheno, et Hierosolymitano*. Ex iis apud Grat. dist. 65, cap. 6 et 7, Anselm. lib. iv, cap. 4, videtur cap. 6 interpretatio in Chalced. synodi actione 16, sed antiquior mentio exstat in Clementis et Anacleti epistolis, quibus mira quædam referuntur mihi valde ignota, fuisse aliquando apud ethnicos *archiflammes*, sive primos flammes, et primos quosdam legis doctores. Sic enim est in epist. 1 Clementis ad Jacobum fratrem Domini, et in eisdem urbibus, a Petro apostolo accepisse, ut *primates* vel *patriarchæ* constituerentur episcoporum. At in quibus alii minores archiflammes essent, illic archiepiscopus constitui; in singulis aliis urbibus singulos episcopos. Hæc Grat. dist. 80, cap. 2, Burchard. lib. 1, cap. 155, et Anselm. libro vi, cap. 105. Nec minor nascitur admiratio ex verbis Anacleti epist. 2: *Provincia multo ante Christi adventum tempore divisæ*

maxima ex parte, etc., in cap. sunt provinciarum, ubi dudum *primates* legis sæculi erant, etc., qui ad aulam imperatoris vel regum confugere non poterant, etc., patriarchas vel primates esse jusserunt. Reliquæ metropolitanæ civitates, quæ minores iudices habebant, licet majores comitibus sive comitatibus essent, haberent metropolitanos suos, etc., patriarchas vel primates esse jusserunt. Hæc etiam refert Grat. dist. 99, cap. 1, Anselmus lib. vi, cap. 106, Ivo iv, 3, 1 Panorm. et v, 53 Decreti. Idem Anacletus, epist. 3 tomum se ait hac de re conscripsisse, in quo enumerat primas civitates quæ a sanctis apostolis et a beato Clemente, sive ab ipso primates prædicatores acceperant. Mox in communi nomine gentium et Christianorum in his rebus refert. Mox de tribus primis sedibus, sive ecclesiis, Romana, Alexandrina, et Antiochena, notiora conscripsit. In his omnibus quæ aut subditiua sunt, aut ita obscura ut nullam utilitatem afferant, in ea sententia sum, ut cupiam ex Gratiani Decreto tolli, ut alia pteraque, quæ magis lectores perturbant quam docent. Multorum enim capitum lectione in eo lib. non relevamur, sed oneramur, quibus facile carere potuimus. Sed nos cætera persequamur. Ex hac tertia Anacleti epist. Grat. tum alia, tum c. 2, sumpsit dist. 22. Latius, qua de re agimus, Burch. lib. 1, cap. 159 et 178, et Ivo parte v, cap. 269 Decreti. Tertius hac de re constituit Anicetus in epist. ad Ecclesias Gallia, ex qua est 99, dist. cap. 2, Ivo iv, 4, 1 Panorm. et v, 54, Decreti. Quartus Stephanus epist. 2, hic *Lacinus* nescio quomodo appellatur a Grat. dist. 80, cap. 1. Demochares recte errorem notavit. Anselm. lib. vi, cap. 109 *Lucium* appellat. Vide etiam in Capit. lib. vii, cap. 439.

Aut princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, etc. Hæc sunt ex concil. Carthag. iii c. 26, Africani c. 6 Latinis, Græcis cap. 39 ex quo est apud Grat. dist. 99, cap. 3. Burch. lib. 1, cap. 3; Ivo parte iii, cap. 57, Decreti. Cresconius cap. 253 refert ex Carthag. tit. 6.

CAP. XXVI. *Judicantem oportet cuncta rimari, etc.* Hæc verba sunt Eleutheri in epist. ad ecclesias Gallia, ex qua est 30, q. 5, cap. ult. Burch. lib. xvi, cap. 30, Ivo iv, 9, 3, et iv, 11 12 et 13 Panorm.; idem plenius parte vi, cap. 316 et 317, Decreti. Totidem verbis Julius epist. 2, cap. 31. Vide pulchram admonitionem Clementis lib. ii, cap. 41 constit. apost. 2, et Evaristum epist. 2, ex qua est 2, q. 1, cap. 20; Burch. lib. ii, cap. 1x; Ivo iv Panorm. Postea inveni hæc esse Constantini verba in constit. 1, lib. ii, tit. 18, Cod. Theodos. ex qua est c. 9, lib. iii, tit. 1, Cod. Justin. eadem exstant in Cap. lib. v, cap. 246.

CAP. XXVII. *Sunt nonnulli qui indiscussos, etc.* Exstant hæc l. vii, cap. 330 capit. et in concil. Hispalensi ii c. 6 ex quo est 15, q. 7, cap. 1 et ult.

Quandocunque aliquis episcoporum criminatur, etc. Hac de re sæpius dictum est atque dicitur, licet non eisdem verbis: vide cap. 74 apostolorum; Constantin. 6; Antiochenum 15, ex quo est 6, q. 4, cap. 5; Martin. Bracaren. c. 13; Eleutherium in epist. ad ecclesias Gallia; Fabianum epist. 3, ex qua est 3, q. 6, cap. 1, 2, 3 et ult. et totidem verbis; Sixtum III epist. unic. cap. 3, ex quo Ansel. lib. iii, cap. 83; Stephanum epist. 2; Marcellum epist. 1; Felicem II epist. 1; Innocentium epist. 2, cap. 3, ex quo est 11, qu. 1, cap. 27 de quo alibi diximus cap. 9. Hæc verba exstant in Capit. dist. cap. 350.

CAP. XXVIII. *Si clericus vel laicus habuerit causam, etc.* Vide c. 9 concil. Chalced. ex quo est 11, qu. 1, c. 47; Ivo parte vi, c. 360 Decreti latius quam c. 228; et Burch. lib. ii, cap. 183; et Greg. IX tit. *De foro competentis* cap. 1; vide Damasum ep. 3; Innocentium epist. 2, c. 3 ex quo sunt 11, qu. 1, cap. 27, a Demochare non repertum; et 3, qu. 6, cap. 14; Anselm. l. ii, cap. 531. Isidorus in prologo cor-

ciliorum; eadem exstant in Capitul. lib. vii, cap. 521.

Quod si adversus ejusdem provincie metrop., etc. Hæc de re dictum est cap. 6; addo Clementem ep. 1 ex qua est dist. 80, cap. 2; Burch. 1, 155; Anselm. vi, 105, et Anicetum in ep. ad Gallias ecclesias, ex qua sunt 99, cap. 2, et 9, q. 3, cap. 5 et 6; Burch. plenius lib. 1, c. 63, et Ivo iv, 4, 1, Panor. et v, 54, Decreti. Verbis eisdem utitur Cap. lib. vii, 321.

CAP. XXIX. *Si quis episcopus super certis*, etc. Hoc sæpius repetitur. Vide supra cap. 25. Hæc verba exstant in Cap. lib. vii, cap. 104.

CAP. XXX. *Si quis episcopus judicaverit*, etc. Hæc eadem verba nondum inveni. Sed vide caput 16, cui hoc caput jungi debuit. Postea reperi eadem verba cap. 51 concil. Maguntini ii, sub Arnulfo imperatore.

CAP. XXXI. *Placuit eorum accusandi*, etc. Ab iis verbis in quodam Ansel. lib. et in alio diversorum pontificum Veronensi Adriani decreta sunt. Sed falsum est. Adriano ascribit Grat. hoc c. 2, q. 7, c. 53, in quo malo *intercidi* scribi quam *interdici*. Demochares notat Stephanum papam ep. 2 id decrevisse, sed certe non eadem verba sunt, licet pars eorum in epist. sit. *Mortuos* autem magis *criminosos* quam *monachos*, ut Grat. putat, intelligo. *Intercidi* quoque habet Anselm. lib. iii, cap. 88 Veronen. liber. Apud Eusebium epist. 3 *vocem funestam criminorum intercidi* scriptum est, ex ea est 3, q. 5, cap. 9; Burch. iii, 19. Cur autem *mortui* dicantur *criminosi*, explicat Melitades papa in epist. ad Hispania episcopos. At Pelagius II utrosque *mortuos* appellat, et criminum reos, et monachos epist. 3, ex qua sunt 3, q. 5, cap. 2, et 2, q. 7, cap. 54. Anselm. plenius lib. iii, cap. 59, *De servis et familiaribus*, in Arcadii et Honorii 20 constituit. lib. vi, tit. 1, Codicis Justiniani, *vocem funestam amputari potius, quam audiri oportere*; cujus etiam verba refert. Grat. 3, qu. 11, cap. ult. Sed pro *amputari*, *intercidi* scribit. *Intercidi funestam vocem* scriptum etiam est in epist. 1 Silverii papæ. Apud Ivonem parte xvi, cap. 332 Decreti ex capitularibus cap. 440, *vocem funestam potius intercidi quam audiri oportet*; eadem verba sunt lib. ix, tit. 6, constit. 3 Codicis Theodos. in Aniani libro. Est constitutio 2, tit. 3, et Anian. interpretatur *extingui*. Sed ut beatus Greg. lib. ii, epist. 52, registri refert eandem constitutionem, et verbo *interdici* utitur. Sed ego mendosus arbitror eorum libros qui ita scribunt. In Capitul. lib. vii, cap. 322, et *intercidi*, et cap. 440.

CAP. XXXII. *Placuit ut accusatus*, etc. Hæc de re scriptum fuerat cap. 8; exstat in Capitul. lib. vii, cap. 313, et in additis cap. 317.

CAP. XXXIII. *Non est credendum contra alios*, etc. Hæc verba refert Grat. ex decreto Adriani 3, q. 11, cap. 3, eadem sententia fuit concilii Nicæni cap. 55, ut refert beatus Julius papa ep. 2, cap. 18, ex quo est 15; qu. 5, cap. ult. ubi Grat. miscuit exceptionem, præterquam de crimine læsæ majestatis. Eam non habet Ivo iv, 7, 17 Panorm. nec parte v, cap. 288, Decreti, ubi Dionysii verba referuntur Severo coepiscopo, hoc est epist. 2, pro coepiscopo fortasse *Corduba episcopo* scribendum est, ut ex ea apparet; sed hujus capituli verba latius posuit Stephanus papa epist. 2, ex qua est 8, q. 11, cap. 1; Burch. 1, 164; Ivo iv, 7, 15 Panorm. et v, 274 Decreti. Anselm. 3, 71. Videntur autem esse verba mutata, si tempora *paterentur* (a), ex const. 10 Valentiniiani, et aliorum imper. lib. ix, tit. 1, Cod. Justin. quem refert. Grat. eadem qu. cap. 2; nomina imperatorum recte Contius, male Demochares edidit. Aniani autem eadem verba sunt lib. ix, tit. 1, const. 7, Codic. Theodos. 4, a quo integro lib. est constit. 12. Videatur etiam Eusebii epist. 1 mendose relata a Grat. 5, qu. 5, cap. 4, nam pro *rigorosus tortor, religiosus* est, et pro *corpora solvantur, corpora subjiciuntur*. Ansel. iii, 26,

(a) Et certe patiuntur. MASSI.

A plenius eam ep. refert, et *religiosus terror, ac corpora solvantur* habet, sed hi ut conciliorum scriptura placet, ita in verbis Eusebii nescio quid mendii latere videtur. Vide infra cap. 64. Hujus cap. verba exstant in c. lib. vii, c. 324.

CAP. XXXIV. *Si quis judicem adversum*, etc. Prior hujus capituli pars constat Fabiani verbis ep. 3, ex qua est 2, qu. 6, cap. 21; Burch. 148; Anselm. ii, 10, paucis immutatis; Ivo iv, 12, 1 Panor. et part. ix, cap. 261, Decreti, totidem verbis quot Fabianus, Sixtus III ut solet ep. sing. cap. 3; Ansel. 3, 73; antiquior Sixto Felix cum. 70 episcopis epist. 2, ut diximus, cap. 5 them. ult.

CAP. XXXV. *Clericus sive laicus*, etc. Hæc ut Adriani verba refert Grat. 11, cap. 49; Anselm. iii, 88, et liber Veronen. Non dissimilia sunt verbis concilii Nicæni, quæ refert Julius ep. 2, cap. 29, et quæ cap. 8 scripsimus. Adde Fabian. epist. 3 ex qua est 3, quæst. 6, cap. 2, Sixtum III totidem verbis cap. 3 epist. sing. Anselm. iii, 73. Videndus etiam Damas. epist. 3 ex qua est 3, qu. 9, cap. 7, de quo antea diximus. Hoc est caput 4 Adriani in lib. Populeti; exstat hoc etiam c. in capitul. lib. vii, cap. 332.

CAP. XXXVI. *Appellatem non debet*, etc. De carcere Damasus ep. 3; sed Fabian. epist. 3, et Sixtus III epist. unic. cap. 3, cætera scribunt. Ex Fabiani epist. Grat. 2, q. 6, cap. 1 et 7, et 20, et 21; sed *carceris* verbum Damasii est et Adriani, non cæterorum. Id non habet Burch. 1, 148, neque Ivo iv, 12, 1 Panor. et v, 261 Decreti; neque Ansel. ii, 16, qui omnes ex Fabiani ep. idem ex Sixto lib. iii, cap. 73, et c. 88, ex decretis Adriani, in quo solo *carceris* mentio fit. Quod in fine dicitur, *de appellatione ejus qui ad supplicium ducitur*, non videtur pontificii juris esse, sed ex jure civili arreptum, et in superscriptis epist. insertum. Postea incidi in Aniani interpretationem constitutionum Cod. Theodos., et in eis hæc fere omnia inveni lib. xi, tit. 8, constit. 4, 2 et 3 Constantini imperatoris, sive 30 tit. constit. 2 et 15 Constantini, et 20 Constantii in integro libro, videnda constit. 12 sub titul. *De appell.* lib. vii Cod. Justin. Hujus capituli verba leguntur in capit. lib. vii, cap. 333, et in aliis verbis eadem sententia lib. ii, cap. 251, et in additis cap. 106.

CAP. XXXVII-XXXVIII. *In criminalibus*, etc. Grat. Adriano papæ ascribit 5, q. 3, cap. 2; Ivo Adriani cap. 1, lib. iv, tit. 7; c. 4 Panor. Ansel. iii, 88, ex decretis Adriani, ut dictum est supra hæc de re in calce capituli 5. Hoc est cap. 1 Adriani in libro Populeti.

CAP. XXXIX. *Constitutiones contra canones*, etc. Hæc verba Grat. Felicis papæ esse ait, dist. 10, cap. 4; at Burch. concil. Triburien. cap. 10, et Ivo parte v, cap. 38, Decreti ex epist. Adriani papæ tradita Ingilramno Mediomatricis urbis episcopo cap. 38, sed parte xvi, cap. 10, ut Burch. licet in marg. sit ex Capitulis Adriani papæ. Drusedit parte 1: *Adrianus Agilramo*; et alibi: *ad Gilrammum episcopum*; et parte iii, *Adrianus Agilrammo episcopo*. In verbis idem etiam differt a cæteris. Sic enim utrobique est: « Constitutiones contra sancta decreta Romanorum præsulum nullus sint momenti. » Anselm. 3, 88, ex decretis Adriani, et lib. Veronen. videnda epist. 1 Callisti, ex qua est 11, q. 3, c. 89, apud Grat. et Ans. iii, 86, ambo verba omittunt a nobis referenda: « Nulli imperatori, vel cuiquam pietatem custodienti, licet aliquid contra mandata divina præsumere. » Addit Marcellinus ep. 2: « nec quicumque quod evangelicis, prophetisque et apostolicis regulis deviet, agere. Injunctum enim iudicium, » etc., ut Callistus. His omnibus verbis utitur Symmachus in synodo Romana sexta, ex qua est dist. 10, cap. 2. Plenius Burch. lib. xv, cap. 8, ex decretis Adriani papæ cap. 16, sed scribo cap. 36. Ivo ii, 12, 4 Panorm. ex 8 synodo Symmachi et parte iv, cap. 231, Decreti ex sexta synodo Symmachi, sed parte xvi cap. 9 ex concil. Adriani papæ cap. 16 vel, ut suspi

cor, c. 36. Deus dedit d. parte i sancti Dei martyres et Romani pontifices Callistus et Marcellinus, nec non Symmachus et Adrianus uno ore sanxerunt idem dicta parte tertia. Verba horum pontificum in calce hujus collectionis, licet non omnia, referuntur. Vide c. 70. Adde constit. Valentinian et Marciani 12, sub tit. *De sacros. eccles.*, lib. 1, Cod. Justin. et epistolam Damasi ad Aurelium Carthagin. positam initio conciliorum, quæ plerisque suspecta est, ut aliæ nonnullæ antiquiorum Damaso pontificum. In lib. Populeti, hoc est cap. 2, Adriani his verbis: « Constitutiones contra decreta sacrosancta Romanorum præsulum nullius sint momenti. » Et alibi post verba cap. 70: « Nec quidquam quod contra evangelicam, et propheticam, aut apostolicam doctrinam, constitutionemque eorum sive sanctorum Patrum actum fuerit, omnimode quassabitur [vel cassabitur]. » Hujus capituli verba exstant in Capit. lib. vii, c. 346, Adriani Angilramno episcopo: « Constitutiones contra sancta decreta Rom. præsulum nullius sint momenti. »

CAP. XL. *In clericorum*, etc. Hæc verba Adriani papæ esse refert Grat. 11, qu. 1, cap. 50; Deusdedit part. III Adriani in registro; Anselm. III, 88, ex decretis Adriani, et liber Veronen. duobus locis. Hæc etiam videntur esse sumpta ex Nicæno concilio, ut testatur Julius epist. 2, cap. 6 et 34, ut dictum est c. 16. Verba autem Zephyrini videntur prius fuisse epist. 1, et Eusebii epist. 3, mox Julii dicto cap. 34. Exstant in capitul. lib. vii, cap. 347.

CAP. XLI. *Omnis qui falsa*, etc. Hæc etiam ut Adriani verba refert Grat. 5, qu. 6, cap. 1. Anselm. III, 88, et liber Veronen. vide cap. 22, them. 1. Adde Fabian. epist. 2, ex qua est 3, qu. 1, cap. 6, et 11, qu. 1, cap. 32. Anselm. vii, cap. 159. Deusdedit cap. 4. Videndum autem quid illud sit, *curiæ tradatur, cui omnibus diebus vitæ suæ serviat*. Quid enim Fabiani tempore (qui Maximini et Gordiani tempore vixit) *curia* ad pontifices pertinet? Auget suspitionem alterius esse verba, quod Augustini verba in ea referuntur ex Enchiridio cap. 79, sed potuit August. verbis Fabiani uti, tacito ejus nomine. *Curia* mentio fit in epist. 2 Stephani, ex qua est 3, qu. 4, c. 8. Deusdedit cap. 4 (adde scripta cap. 58), et in epist. 2 Pii papæ, ex qua est 11, qu. 1, cap. 19; Anselm. viii, 17. Hoc est caput 3 Adriani in lib. Populeti, verba hujus cap. invenies in Capitul. lib. vi, cap. 277, et libro vii, cap. 348 et 497.

CAP. XLII. *Ut provincialis synodus retractetur*, etc. Hoc caput Nicæni concilii fuisse dicitur cap. 58, ut refert Julius in ea quam sæpe commemoramus, epist. ad Orientis episcopos cap. 21; sic etiam cap. 19 ejusdem concilii apud eundem Julium cap. 2, cujus verba ut Sixti papæ refert Grat. 3, quæst. 6, cap. 5; sunt autem ex epist. 1 Sixti II; Burch. lib. 1, cap. 144; ex decretis Julii cap. 18, idem cap. 176; ex decretis Victoris papæ cap. 1, cujus exstant eadem verba epist. 1; Ivo iv, 12, II. 2 Panor. ex dictis Sixti papæ idem part. v, cap. 257 Decreti, ut Burch. 144; eadem sententia colligitur ex verbis Marcelli papæ epist. 1, ex qua est breve cap. 6, Grat. 2, qu. 6; præclarum Anselm. Lucen. II, cap. 7. Nec dissimile est quod affert Ennodius pro Symmacho papa in synodo Romana, non longe ab iis verbis quæ affert Grat. dist. 17, cap. 6, cui capiti Symmachi nomen inscriptum. Antiquius est Sardicense concilium, ex quo sunt Græcis canones 3, 4, 5 et 6, ex quibus sumpsit Grat. 6, qu. 3, cap. ult. et 2, qu. 6, cap. 3, quo loco Demochares ascribit falsum numerum cap. 7. Hos canones Sardicen. concil. Zosimus papa Nicæni concilii fuisse testatur in epist. ad Faustinum et alios legatos in concil. Carthag. in quo interfuit beatus Aurel. Augustinus; eadem verba refert Aurelius, et alii Afri in epist. ad Bonifacium papam. Exstat utraque epist. Græcæ et Latine; negabant Afri in suis libris inveniri canon. eos Nicænos, sed neque in Attici Constantin., neque in Cyrilli Alexan-

drini lib. exstare; quod quamvis verum esset, nihilominus tamen fuisse; olim potuerunt ab hæreticis deleri, ut Julius, et Felix II, et Athanas. cum Alexandrinis testati sunt. Hujus cap. etiam verba exstant in Cap. lib. vii, cap. 349, et in additis cap. 138.

CAP. XLIII. *De iis qui in accusationem*, etc. Hæc de re diximus cap. 15 in fine; ea de re verba sunt in additis Capitul. lib. vii, cap. 139.

CAP. XLIV. *Si quando in causa capitali*, etc. Grat. Adrianum papam his verbis inscripsit 2, qu. 6, cap. 39, scribendum autem est *per procuratores*, non *exploratores*, ut in Antonianis edit. est. Sic enim habet *exploratores* Ansel. lib. III, cap. 88, ex decretis Adriani. Verba ipsa non videntur juris pontificii esse. Dictum est etiam supra de accusatoribus præsentibus non semel. Addantur quædam ex concil. Chalcedon. actione 1. Postea inveni Anianum hæc scripsisse, cum interpretationem addit ad Pan. lib. v, sentent. tit. 37 sive 39, *De reddendis causis appellationum*; eadem exstant in Capitul. lib. vii, cap. 357, et in additis cap. 140.

CAP. XLV. *Placuit ut a quibuscunque*, etc. Hæc sunt Nicæni concil. verba cap. 60, ut testatur Julius cap. 22, d. epist. ad Orientales; refert Grat. 2, qu. 6, cap. 9; eadem fere verba sunt concilii Carthag. III, cap. 10; Græcis capite 15 concil. Carthag.; refert Ivo iv, 12, 9 Panorm. VI, 363 Decreti; Anselm. ut solet 3, 88, ex decretis Adriani. Non dissimilis sententia exstat apud Cornelium papam epist. 2, non longe a verbis relatis a Grat. 3, qu. 9, cap. 4; Anselm. III, 57; sed Lucii papæ eadem hæc verba sunt epist. sing. ad Gallias et Hispaniæ episcopos. Videndus Nicolaus papa epist. ad Michaelem imp. ex qua plura capita sunt apud Grat. dist. 21, cap. 4, 5, 6, 7, 8 et 9, sed verba ad hanc rem apta sunt cap. 8, licet non plene relata. Verba hujus capituli, paucis exceptis, refert Capit. lib. v, cap. 250, et lib. vii, cap. 121, et in additis cap. 14.

CAP. XLVI. *Si quis metropolitanus episcopus*, etc. Hæc etiam sunt Nicæni concilii cap. 6, ut testatur Julius, ubi supra capit. 23. Antiquum hæc de re exstat caput 34 Græcis, 35 Latinis apostolorum, quod renovari videtur cap. 9 concilii Antiocheni ex quo est 9, qu. 3, cap. 2, cujus etiam verba Martinus Bracaren. posuit cap. 4, et apud Grat. e qua 3, cap. 1, ex concilio Martini papæ. Adde Hygini papæ epist. 1, ex qua est cap. 4, et Burchard. lib. 1, c. 65, Ivo v, 174 Decreti, ex Callisto episcopis Galliæ. Anicetus quidem episcopis Galliæ de eadem re aperit scribit. Ejus verba refert Gratianus e. quæst. cap. 5 et 6; Burch. lib. 1, cap. 63; Ivo iv, 4, 1 Panorm. et v, 54, Decreti. Latius Callistus epist. 2, ex qua est 9, qu. 3, cap. 7, plenius Burch. lib. 1, cap. 66; Ivo iv, 42 Panorm. et parte v, cap. 100 et 101, Decreti. Totidem verbis pleraque Lucius papa ad episcopos Hispaniæ et Galliæ. Vide supra cap. 14, nos enim eadem utrobique dicimus, ut ipsi pontifices sæpius. Hujus capituli verba exstant lib. vii, cap. 358, et in additis cap. 142.

CAP. XLVII. *Quod in laicis*, etc. Hæc verba sunt concilii Carth. I, cap. 13, et lib. vii, cap. 16 et 359 capitul. Adrianum papa Ingelramno episcopo.

CAP. XLVIII. *Ut laici contemptores canonum*, etc. Hæc verba sunt tit. cap. 14 concil. Carthag. I. His verbis constat cap. 5 Adriani in libro Populeti. Non male hoc esse potest cap. 45 Adriani.

CAP. XLIX. *Delatori aut lingua capuletur*, etc. Gratianus 5, qu. 6, cap. 5, ex decreto Adriani. Sic etiam Anselm. lib. III, cap. 88, sed non erat Adriani hoc decernere, sed referre quod in codice Theodosiano scriptum fuerat, vel potius in epitome constitutionum Constantini imperatoris lib. x, tit. 1, constit. 1, quæ in libro integro est constit. 2, tit. 10. Hoc est cap. 6 Adriani in libro Populeti, et in Capitul. lib. vii, cap. 360 exstat.

CAP. L. *Qui in alterius famam*, etc. Adriani papæ nomen Gratianus ascripsit 3, qu. 1, cap. 1, et Anselm.

III, 88; mihi hoc etiam non esse ex pontificio jure videtur. Vide infra capit. 59. Postea inveni apud Ivonem parte XVI, cap. 235, Decreti mistam hanc sententiam cum aliis ex Capitularibus sumptis in eo libro, quo scribuntur constitutiones sive leges regum Francorum, ut Pippini, Caroli, Ludovici, et aliorum; postea in titulos et libros distinctæ sunt, ut in collectione legum Longobardorum, namque in Capitularibus ordo tantum temporum servabatur, in posterioribus materia distinguebatur. Hoc est cap. 7 Adriani in lib. Populeti; sed apud Ivonem parte IV, cap. 49, est cap. 49 Adriani ad Ingelram.; exstat in Capitularibus Benedicti Levitæ, et Ansegisi libro VII.

CAP. LI. *Si quis iratus crimen*, etc. Hæc sunt Fabiani verba epist. 3 ex qua est 2, qu. 3, cap. 5, et *De pœnit.* dist. 1, cap. 22, ex canonibus; Ivo IV, 7, 21 Panorm. et VI, 324, Decreti; Anselm. III, 79. Totidem verbis Sixtus III ut solet, cap. 3, sing. epist. Eadem verba inveni, ut interpretationem constit. 3 imp. Constantini lib. IX, tit. 1, Cod. Theodos. in editione sive collectione Aniani, cujus hæc verba sunt; sub Alarico rege Gothorum prius fuerat constitutio 5; fuit autem Fabianus Constantino multo antiquior, ut pote qui sub Maximino et Gordiano Africano vixit. Sixtus III tempore Valentiani imperatoris. Exstant hæc eadem verba in Capitul. lib. VII, cap. 364.

CAP. LII. *Qui crimen objicit, scribat*, etc. Hæc verba mendose refert Gratianus 3, qu. 6, cap. ult. ex decreto Adriani papæ, nam pro *sciat*, scribitur oportet, *scribat*. Sunt autem Fabiani verba d. epist. 3, ex qua est 2, qu. 9, cap. 4, et 3, qu. 6, cap. 1, et 2, qu. 3, cap. 3, sed hoc 3, sed hoc 3 dicitur esse ex decreto Adriani, illud cap. 4 Fabiani, cap. 4 Sixti papæ et verum est etiam verba Sixti III cap. 4, dist. epist. sing. Burch. lib. XVI, cap. 3, ex consilio Arausicano cap. 4; Ivo IV, 7, 21 Panorm. ex Fabiano. Vide cap. 7. Addamus Hincmari in synodo responsum, quod in synodo apud sanctum Medardum conscriptum est, ex quo Greg. IX cap. 1. *De libelli oblatione*, et Grat. 2, qu. 1 cap. 9, utrobique non recte *Hincmari* nomen est, et Grat. ait cap. 8, ejus concilii esse; Burch. II, 197, cap. 9; Ivo VI, 269 Decreti cap. 8; Bernard. Papien. lib. II, tit. 3, cap. 1, collect. 1 Decreti, numerum non addit. Hujus capituli verba sunt in Capitul. lib. VII, cap. 365.

CAP. LIII. *Caveant judices Ecclesiæ*, etc. Hæc esse verba concilii Nicæni refert Julius epist. 2, cap. 24. Fuerunt olim Eleuterii papæ in epist. ecclesiis Galliarum missa, ex qua est 3, qu. 9, cap. 2; Burch. lib. XVI, cap. 14, ex decretis Adriani papæ cap. 4; Ivo parte VI, cap. 319, Decretis ex Eleutherio. Item Ansel. lib. III, cap. 28, licet cap. 88, ex decretis Adriani totidem verbis usus est Felix papa epist. 1, post Nicænum concilium: exstant eadem verba cap. 30, concil. Carthag. IV, et in Capitul. lib. VI, cap. 279, et lib. VII, cap. 219.

CAP. LIV. *Ejus qui frequenter utigat*, etc. Felix II in epist. ad Athanas. et Alexandrinos cap. 14 ex quo est apud Grat. 3, qu. 5, cap. 11, Ansel. lib. III, cap. 62, ambo Felici papæ hæc ascribunt, sed Ansel. c. 88 Adriano. Adde concil. Carthag. IV cap. 58, et Clementem lib. II unde est 3, qu. 5, cap. 4, Ansel. 4, 16; Julium papam epist. 2, cap. 33, qui id esse ex Nicæna synodo testatur. Ex ea epist. est 3, qu. 5, cap. 10; Anselm. III, 21. Hoc est c. 8 Adriani in lib. Populeti.

CAP. LV. *De accusationibus episcoporum Constantinus*, etc. Hæc partim ex Tripartita Historia sunt, partim ex Rufini verbis lib. X, cap. 2, Historiæ Ecclesiasticæ. Epiphanius Scolasticus lib. II, cap. 2 Historiæ Tripartitæ sumpsit ex Sozomeno lib. I, cap. 16, hæc eadem fere verba refert ex Historia Ecclesiastica Deusdedit cap. 3, Grat. breviter II, qu. 1, cap. 5 in fine. Item beatus Gregorius III, IV, cap. 75 registri, ex quo est 11, qu. 1, cap. 42. Adde Parisien. concil. lib. III,

cap. 8, et Capitul. lib. V, cap. 163, et lib. VII, cap. 441.

CAP. LVI. *Neque præsul summus*, etc. Antiqua synodus exstat adversus Marcellinum papam, postea martyrem gloriosum. In ea a 300 episcopis dictum est: « Nemo unquam judicabit pontificem, nec præsul sacerdotem suum, quoniam prima sedes non judicabitur a quoquam. » Hoc ipsum narrat Nicolaus papa epist. 8 ad Mich. imp. ex qua est distinct. 21, cap. 7, Ivo IV, 1, 6 Panorm. et V, 8 Decreti. Mox altera synodus tempore Silvestri papæ cap. ult. « Nemo judicabit (sive adjudicet) primam sedem, » etc. Ex eo est 9, qu. 3, cap. 13 Innocentii nomine, et mendose editum utriusque pontificis nomine. Ivo IV, 1, 5 Panorm. *Silvestri* Anselm. I, 19, rectius IV, 39. Deusdedit cap. 3 recte hæc Adriani verba Silvestri esse ait in concil. 277 episcoporum, et ex eodem illius capituli 3 verba minus mendosa refert. Sunt autem Silvestri in Romana synodo. Tertia synodus tempore Sixti tertii, Maximus exconsul dixit: « Non licet adversus pontificem dare sententiam. » Alio die Sixtus episcopus dixit: « Non est servus supra dominum, neque discipulus supra magistrum. » Hujus etiam rei mentionem facit idem Nicolaus ubi sup. De eadem re exstat epistola Sixti, in qua dicit se purgasse in synodo, non quia cogere: « et criminationes adversus doctorem nemo recipiat. » Ex hac epist. est 2, qu. 4, cap. 10. Quarta, de Symmacho papa, quæ est Romana quarta synodus, sive actio; ex ea quædam refert Gratianus distinct. 17, cap. 6, them. 1 Ennodii quoque, defensoris Symmachi, in Romana synodo recitata. Exstant ejusdem sententiæ etiam apud Grat. IX, quæst. 3, cap. 14, Symmachi nomine. Ivo IV, 1, 7, Panorm., in synodo v Symmachi et parte V, cap. 10 Decreti. Antiquior Symmacho Gelasius fuit; acerrimus sedis apostolicæ defensor, neque indisertus, ut illa tempora patiebantur. In epistola ad Faustum eandem sententiam tuetur, cujus verba refert Grat. III, qu. 3, cap. 16. Idem, cap. 10, refert Nicolai ad Mich. epist. verba, quibus eadem Gelasii verba laudantur. In hoc 10 cap. pro *Innocentius*, *Bonifacius* scribendus est ex conciliorum libris, et ex Ivone IV, 1, 10, Panorm., et V, 19, Decreti Gelasii verba; Anselm., lib. I, cap. 47 et 48, et ut ex diversis epistola idem lib. II, cap. 16, cap. 24, et plenius lib. XII, cap. 69.

CAP. LVII. *Judex criminosum discutiens*, etc. Hæc sententia est Nicæni concilii, ut testatur Julius in epistola sæpius relata cap. 26. Fuerant prius Zephyrini verba epist. 1, et Felicis papæ epist. 1, ex qua est 2, qu. 4, cap. 5. Burch. lib. I, cap. 154, ex Zephyrino et Anselmo lib. III, cap. 65, ex Felice, cap. 66, ex Zephyrino, et cap. 88 ex decretis Adriani; idem elicitur ex epistola Stephani et Africanæ synodi ad Damasum papam. Adde Sixti secundi epist. cap. 4. Sunt etiam hæc Aniani verba lib. IX, tit. 30, constit. 1 Codicis Thodosiani, sive tit. 40 in integro libro. Mirum autem est verba Aniani et constitutionis Constantini imperat. usurpari ab antiquioribus pontificibus. Est autem constit. 16, l. IX, tit. 47, eidem Justin. Hæc ut constant. verba refert Grat. II, quæst. 1, cap. 2; Burch. XVI, 6, ex decretis Adriani papæ cap. 2 (*forte* 52); Ivo IV, 11, 4, Panorm., ex Constantino; Anselm. III, 77, August. episcopo. Hoc est caput 9 Adriani in libro Populeti, exstat in Capitul. lib. VII, cap. 170, et lib. V, cap. 156.

CAP. LVIII. *Irritam esse injustam*, etc. Hæc etiam verba sunt Nicænae synodi læste Julio. cap. 27, et Carthag. IV, cap. 28. Ex quo est XI, qu. 3, cap. 25; est etiam totidem verbis in epist. 1 Felicis, cujus est III, qu. 6, cap. 11.

CAP. LIX. *Ut ne quis dum in ea*, etc. Nondum hæc ipsa verba legi, sed Gregoriana epistola exstat ad Bonifacium episcopum, qua, si pestifer morbus, aut mortalitas in ecclesia vel monasteriis irrepserit, quos nec dum tetigit, a loco fugere non debere scriptum est. Ejus magna pars ut Gregorii primi ad Augustinum refertur in conciliis, in eisdem ut Gregori:

tertiū ad Bonifacium. Exstat etiam Evaristi epist. 2, qua dicitur sine inevitabili necessitate ecclesiam non esse dimittendam. Ex ea est 7, qu. 1, cap. 11; plenius Burch. lib. 1, cap. 76. Ivo parte v, cap. 182 et 201, Decreti; Anselm. lib. vi, cap. 102. Pulcherrima est adversus episcopos, qui mercenariis committunt oves suas, ut meretricis nutricibus alienis filios suos, epistola Damasi 4, et adversus *vagos clericos* Valentini concilii cap. 3, et Maguntini concilii cap. 22, ex Isidoro, ni fallor, sumptum, qui eos *hippocentauros* appellat lib. ii, cap. 3 Officior., quod mendose scriptum est in libris conciliorum. Isidori mentionem facit etiam concil. Triburiense cap. 27. Ad extremum addamus synodi Nicænæ cap. 16, ex quo est vii, qu. 1, cap. 25, quod ex Carthag. v esse ait Gratianus. Burch. recte lib. ii, cap. 98, et Ivo parte vi, cap. 175, Decreti, et Anselm. vii, 95. Nicæni capituli verba refert concil. Aquisgr., cap. 45; id Martin. Bracaren., cap. 34, aliis verbis edidit. Adde Tarracon., cap. 11; Hispalen. ii, cap. 3; Veronen., cap. 12 et 13; Nicæn. ii, c. 10 (*Vide infra* cap. 66); apud Cresconium, cap. 16, hæc verba legimus, *Ut clerici proprias ecclesias non relinquunt*, in canon. apost., tit. 15 et 16; concilii Chalced. tit. 2; Antiochen. tit. 3; ex decretis papæ Leonis tit. 38; Gelasii tit. 23; concilii Carthag. tit. 21 et 22. Postea inventi hujus capituli verba in Capitul. lib. vii, cap. 366.

CAP. LX. *Pulsatus ante suum judicem*, etc. Hæc sunt Fabiani papæ verba, epist. 3, ex qua est iii, quæst. 6, c. 3; Burch. xvi, 10, ex decretis Eusebii cap. 20; Ivo iv, 12, 1, in fine, ex Fabiano, et vi, 323, Decreti. Totidem verbis Sixtus III, cap. 3, epist. ad orientales episcopos; Anselm., lib. iii, c. 73. Hac de re sæpius dictum fuerat. Exstant hæc verba in Capitul. lib. vii, cap. 367.

Et ut pulsat, etc. De induciis, præter Fabianum et Sixtum, Eleutherius epist. 1, ex qua est iii, qu. 3, c. 3; Ivo iv, 9, 3, Panorm., et vi, 326, Decreti Caius papa in epist. ad Felicem episcopum, cujus magna pars exstat in Leonis epist. ad Leonem Augustum, prope ea verba quæ refert Grat. iii, qu. 1, cap. 1. Item Marcellus papa, epist. 2; Felix secundus, epist. 1, c. 8, et c. 20, ex quibus sunt iii, qu. 2, c. 7, et c. 1 et 2; Burch. lib. 1, cap. 180; Ivo iv, 8, 14, et iv, 9, 2; Panorm. et v, 296, Decreti. Denique Damasus epist. 5 videndus, ex qua sunt iii, qu. 1, cap. 4, et iii, qu. 9, cap. 6, 7; Ivo iv, 1, Panorm., et v, 287, et vi, 347, Decreti.

CAP. LXI. *Si quis contra suam professionem*, etc. Hæc verba esse videtur ex concilio Carthagin. ii, cap. ult., in quo de laicis nullam video mentionem, nec in Græcis quidem verbis Carthagin., cap. 13, sed neque in veteri Maffæi Latino lib. cap. 12. Anselm., lib. iv, cap. 88. Huic sententiæ addidit ex concil. Carthag., cum priores et posteriores essent cum hac inscriptione, *ex decretis Adriani papæ*. Ex hoc cap. 16 Adriani in libro Populeti. Vide Capitul. lib. vii, cap. 458.

CAP. LXII. *Si quis episcoporum*, etc. Hæc verba sunt concilii Elibertini cap. 75. Vide etiam Arelaten. i, cap. 14, et Arelat. ii, cap. 24, ex quo est iii, qu. 10, cap. 2; id falso a Gratiano Arelaten. iii dicitur. In eo mentio fit magnæ synodi hoc decretum esse, quod de Nicæno intelligimus. Adde Bracaren. ii, cap. 8, ex quo est ii, qu. 4, c. 2. Burch. lib. ii, cap. 202, et Sixti tertii epist. singulari, cap. 1, quo narrat damnatum esse Bassum Sixti accusatorem, viatico non denegato morienti ex benignitate. Vide etiam supra cap. 40, legendus Clemens lib. ii, cap. 46 et 47, Constitut. apost., hoc est cap. 10 Adriani in lib. Populeti.

CAP. LXIII. *Si qui inventi fuerint*, etc. Aliis verbis, sed non multum dissimilibus Elibertini concil. cap. 52, ex quo est v, qu. 1, cap. ult. Ivo parte iv, cap. 154, Decreti, ex epist. Adriani papæ tradita Ingilranno cap. 62: « Si qui inventi fuerint libros famo-

sos legere, excommunicentur. » Ansel., lib. iii, c. 88. ex decretis Adriani papæ verba eadem refert quæ edita sunt in conciliis. Veronensis liber post alia quædam Adriani: « Si qui inventi fuerint libros famosos et ignotos in ecclesia legere, vel cantare, excommunicentur. » Vide supra cap. 48, hoc est cap. 11, Adriani in libro Populeti: hujus capituli verba referuntur in Capitul. lib. vii, c. 3, 68.

CAP. LXIV. *Ut nullus episcopus vel infra*, etc. Hæc verba refert Grat. 15, qu. 4, cap. ult., ut Adriani papæ. Sententia eadem multis conciliis provincialibus statuta est. Verba ipsa sunt tituli concilii Tarac. i, cap. 4, ex quo est cap. 1, e. q. 4, addit Gratianus aliud cap. « ex concilio apud Ephesum præsentem rege Henrico, » sed mendosum verbum est *Ephesum*; sic enim Burch., lib. xiii, c. 21, ex concilio Espshesfurt, cui interfuit Henricus rex, cap. 2. Ivo, parte iv, cap. 53, Decreti, ex concilio apud Esphort habito jussu Henrici regis cap. 1; sic alibi Burch., lib. xiii, cap. 27 et 28, eodem nomine utitur Esphesfurt, et lib. xi, cap. 77; et idem Ivo, parte xiv, cap. 125, licet, parte iv, c. 59, *Erphot* scribat: nomen ipsum barbarum, ut a Bruch. scriptum est, scribamus. Ejus oppidi mentio fit in epist. 6 Zachariæ papæ. Eadem sententia est Matisconensis secundæ, cap. 1, in cujus concilii calce exstat de eadem re edictum Guntramni regis: item Arelat. iv sub Carolo, cap. 16; Turonen. iii sub eodem, cap. 40; Maguntini sive Moguntiaci sub eodem, cap. 37; Rhemen. sub eodem, cap. 35. Denique post concilium sextum oecumenicum in collectione incerti concilii, cap. 8, ex libro Gandavensi, quod mihi provinciale videtur non multo supra relatis vestustius. Hoc est cap. 12 Adriani in libro Populeti his verbis: « Nullus episcopus, vel abbas, vel infra præpositus, die Dominico causas sæculares agere præsumat. »

CAP. LXV. *Ut si quis potentium quemlibet*, etc. Sumptum ex tit. cap. 11 concilii Toletani primi: ex quo est xxiv, qu. 3, cap. 1; verba ait et capitul. refert Ansel. lib. vii, cap. 16: non dissimile est caput 14 concilii Matiscon. ii. Hoc est cap. 13 Adriani in libro Populeti.

CAP. LXVI. *Ut nullus clericus ab episcopo*, etc. Hæc verba sumpta ex titulo concilii Toletani i, cap. 42; de eadem re apostol., cap. 15, exstat, et simile est Antiochenum cap. 3, ex quo est vii, qu. 1, c. 24; Anselm., lib. vii, c. 195; canonum apostolorum auctor Clemens, epist. 1, cujus verba quædam refert Burch. lib. ii, c. 94, et Ivo parte vi, cap. 131, Decreti; idem Clemens epist. 3, in principio, ex qua est xi, qu. 3, c. 11; plura verba refert Triburiense concil., c. 9, et postea ex eadem epist. sumitur xvi, qu. 1, cap. 41; Burch. ii, 93; Ivo ii, 123, Decreti; Triburiense concil., cap. 32. Adde Pium papam, epist. 2, in fine, ex qua est xi, qu. 1, cap. 19; Ansel. viii, 17. Anterus quoque videndus in epist. ad episcopos Bæticæ et Toletanæ provinciæ, quamvis suspectum nomen est *Toletanæ provinciæ*, cum illis temporibus

Toletum oppidum fuerit minus nobile. Sumitur ex ea epist. 11, qu. 3, cap. 14. Denique videatur Agathensis synodi c. 2, ex quo est distinct. 50; cap. 21, Ivo vi, 366. Adde Anglicani concilii apud Herulfrod. caput 5 (*Vide caput 57*). Hoc est caput 14 Adriani in libro Populeti.

CAP. LXVII. *Homicidæ, malefici, fures*, etc. Eusebii papæ verba sunt epist. 3, ex qua est iii, qu. 5, cap. 9. Burch., lib. xvi, c. 4, ex concilio apud Theodonis villam, cap. 3, sed Anselm. iii, 19, ex Eusebio. Eadem scribit Eutychianus papa, epist. 2, ex qua est ii, qu. 8, c. 3. Plenius Ivo parte vi, cap. 352 et 353 Decreti. Eadem verba refert Felix II, epist. 1, cap. 15, et partem eorum Pelagius secundus, epist. 3, antiquior Clementis epist. 1 ad Jacobum Hierosolymitanum, non metropolitatum, ut Grat. ait vi, qu. 1, c. 5. Videndus Anselm., lib. iii, cap. 1. Quod vero de ea epistola controversa est apud quosdam, incertum relinquimus: antiquam esse nobis constat et multa

ex ea ab aliis relata; et interim, dum non reprobat a Romana sede, a nobis non rejicitur. Sunt tamen quædam loca in epistola Clementis, quæ videntur ab aliis esse adjecta ex libris Recognitionum ipsius Clementis, quos libros ab antiquis Patribus non invenimus relatos atque receptos, quin potius, ut canones apostolorum, et Clementis itinerarium a Gelasio et Romana synodo notantur, atque apud Gratianum dist. 15, cap. 3. Sed quod ad hoc caput attinet, videantur quæ supra dicta sunt sæpius, præsertim cap. 15 in fine. Postea incidimus in cap. 37 partis x decreti Ivonis, qui hæc esse ait ex epistola Adriani tradita Ingilramno Mediomaticæ (scribo *Mediomatricum*) urbis episcopo, c. 66. Quod si canonicis 63 scripturam legissem, magis fuissem delectatus; sed quasi ita scriptum sit, accipiamus: est enim veluti quinquæ pedum præscriptio. Hoc est c. 15 Adriani in lib. Populeti: exstat hoc etiam caput in Capitul. lib. vii, cap. 369.

CAP. LXVIII. Qui crimen intendit, etc. Hæc ut Adriani verba refert Grat. vi, qu. 1. cap. 6, eisque conjungit quædam Silvestri papæ verba, de quibus diximus cap. 68. De hac sententia videndus cap. 6 Græcus concilii Constantinopolitani textus, et vide supra cap. 31.

CAP. LXIX. Occurrere quisque fidelium, etc. Hæc verbaumpsit Ansel., lib. iii, cap. 88, ex decretis Adriani, ut solet: sed Sixti III sunt in epistola ad episcopos Orientis, cap. 5, ante eum Fabiani epist. 3, et Toletani concilii v. cap. 2, et Capit. lib. vi, cap. 250, et lib. vii, capite 221.

Libat enim Domino, etc. Gratianus, dist. 86, cap. 3, hæc cum aliis sententiis Joannis octavi esse ait, et Ivo, parte vi, cap. 185, Decreti, Joannis octavi ad Ludovicum imp., et addidit verba quædam a Gratiano relata, dist. 10, cap. 10, ex epist. Joan. 7 ad eundem Ludovicum. Sed idem Ivo parte iv, cap. 230, ut cap. 115. Ab eisdem Gratiano et Joan. reservantur alia verba, *negligere cum possis, etc.*, quæ Innocentii esse refert Gratianus dist. 83, cap. 3, et Deusedit cap. 2; sed alibi Anastasii et Damasi esse ait Gratianus, xxiii, qu. 3, cap. 8. Damasi quidem exstat epist. 3, in cujus calce sunt verba a Grat. relata. Item hæc ipsa, *libat Domino, etc.*, Anselmum lib. xiii, cap. 19, ut Grat. distinct. cap. 8; sed et illa verba: *negligere cum possis, etc.*, Eleutherii papæ sunt in calce epistolæ ad Gallias Ecclesias. Eadem fere repetit Innocentius III concilio generali Lateran., cap. ult., ad hæc ipsa verba: *Libat enim Domino, etc.*, esse dicti Toletani concilii octavi cap. 2, et Capitul. dictis cap. 250 et 221.

CAP. LXX. Majus periculum est, etc. Hæc ubi sint ignoramus, præter Ansel. iii, 88, et in libris Conciliorum: tandem reperi in libro vii, cap. 272.

CAP. LXXI. Accusationes adversus doctorem, etc. Felix II, in epist. ad Athanasium et Alexandrinam synodum in principio Nicænæ synodi, verba refert quæ Grat. affert vi, qu. 1, c. 12; eandem repetit idem Felix, c. 20 ejusdem epist.; Burch. lib. 1, c. 180; Ivo parte v, c. 296, Decreti. Multis verbis eandem de re Anacletus. epist. 1, 2, et ex qua 2 est ii, qu. 7, c. 15, et dist. 79, c. ult. Ivo iv, 7, 6, Panorm., et parte v, c. 238, Decreti; Ansel. iii, 32; Deusedit, c. 4; idem Anacletus, epist. 3, ex qua est vi, q. 1, c. 15, et ii, q. 7, c. 12; Ansel., iii, 11 et 3; Deusedit, c. 3; Pius, epist. 1, ex qua est vi, q. 1, c. 9; Ivo iv, 5, 7, Panorm., et v, 243, Decreti. Addamus verba Sixti III, epist. unica c. 1: *criminationes adversus doctorem nemo recipiat* (Vide supra c. 56), quæ verba Callisti sunt, epist. 1; Burch. i, 135; Ivo v, 234, Decreti: exstat hoc etiam lib. vii, c. 67, Capitul.

CAP. LXXII. Presbyter non adversus episcopum, etc. Hæc sunt verba Silvestri papæ in concilio Romano multorum episcoporum, cap. 3, ex quo est ii, qu. 7, cap. 10; Burchard., lib. 1, 151; Ivo, parte v, cap. 264, Decreti, et iv, 8, 7, Panorm. Eadem refert Nicolaus papa in epist. longa ad Michaelæm imp. et c. 12 con-

cilii Maguntini ii, sub Arnulfo. Eisdem utitur paucis additis Capitul. lib. 1, cap. 139.

Et non damnabitur præsul, nisi in testibus, etc. Refert hæc Gratianus ii; qu. 4, c. 2; Burch., i, 154; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et v, 264, et vi, 334, Decreti. Deusedit, cap. 3. Hoc de omnibus episcopis Zephyrinus prius constituerat epistola 1, ex qua est caput 154, libro 1, Burch. Adversus Marcellinum papam in concilio Sinuessæ habito servatum est; eum numerum testium *libram* appellabant, fortasse quod tot nummis aureis, qui tunc sextulæ pondere signarentur, constaret libra: *sextula* autem est sexta uncie pars. Eadem verba postea reperi cap. 12 concilii Maguntini sub Arnulfo in Capitul. cap. 139.

Neque præsul summus, etc. De iis verbis diximus cap. 56, et cap. 71. Hæc etiam refert Nicolaus in epist. ad Michael. imperat. Eadem sunt dist. cap. 12 Maguntini sub Arnulfo, et in Capitul. capite 139.

Presbyter aut in cardine, etc. Magna varietas est in numero testium: nonnulla etiam in aliis verbis. Quid enim hic in *cardine constitutum*, alii *cardinales*, alii utrumque omittunt: item pro *diaconus cardinalis*, alii *cardinales* scribunt, alii omittunt: appellabantur autem eo nomine principes sive præcipui totius urbis, vel presbyteri, vel diaconi, etiam extra urbem Romani. Videndus Gratianus dist. cap. 2; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et vi, 334, Decreti. Adde concilii Meldensis cap. 34, et vide Leonis IX epist. ad Michael. Constantinop. 312, quo causa addita est cur ita Romani appellentur. Hæc etiam verba sunt d. cap. 12 concilii Magunt. sub Arnulfo, et in Capitulari.

Testes autem sine aliqua, etc. Non video cur omiserit et *accusatores*, quamvis aliqui ea verba non habeant. Gratianus ea refert dist. cap. 2, ut Silvestri in synodo, et vi, quæst. 1, cap. 6, ut Adriani papæ post verba capit. 64. Ivo, ubi supra, ut Silvestri. De eadem re vide Felicis II epist. ad Athanasium et alios, cap. 5. Hæc eadem verba sunt dist. cap. 12. Magunt., et, paucis immutatis, in Capitulari.

CAP. LXXIII. Testimonium laici, etc. Conjungi etiam potuit accusatio, cum idem Silvester in eadem synodo constituerat: *Nullus laicus crimen clericum audeat inferre*: quod Gratianus refert ii, q. 7, c. 7, et Ludovicus imp., lib. ii, tit. 51, *de testibus*; c. 12, Longobard. aliis verbis; Burchard., lib. 1, c. 151; Ivo iv, 8, 7, Panorm., et v, 264, Decreti; Anselm., iii, 25; conjunctam accusationem cum testimonio Damasus in Vita Silvestri, ut Gratian. Idem Grat. xi, q. 1, c. 9, hæc verba refert ordine perturbato: *Testimonium clerici adversus laicum nemo recipiat*. Ivo, iv, 8, 6, Panorm., et verba Gratiani de accusatione, et hæc ipsa perturbata refert, ut Anselm. in concilio Romano, c. 14: in tribus editionibus, in epilogo sive epitome, notatur ea varietas. Mihi Grat. scriptura mendosa videtur. Neque enim in ea synodo ulla cura est de laicis reis, sed tota versatur in judicio de reis clericis. Bernardus Papien., lib. ii, titul. 13, de testibus et attestationibus, c. 1 collect. 1 decretalium, ut in conciliis: *Testimonium laici adversus clericum nemo suscipiat*, ex concil. Triburien. Legatur de eadem re epistola unica Telesphori omnibus episcopis, ex qua est vi, q. 1, cap. 8; Ivo vi, 314 Decreti; Ansel., plenius, lib. iii, cap. 13. Fabiani epist. 2 utrumque continet, laicos solere ab accusatione repellere clericos, etc., ex ea est ii, q. 7, c. 6; Ivo, iv, 7, 9, Panorm., et vi, 320, Decr. De eadem re Stephanus papa, epist. 2, ex qua est apud Gregor. IX, c. 7, de accusat., quo omissa sunt illa verba, et *omnes laici*, quæ omiserat Bernard. Papien., lib. v, tit. 1, cap. 7 collect. 1. Addebat rationem Stephanus: *Nec illi sunt in vestra recipiendi accusatione, qui vos in sua nolunt recipere.* Adde Marcellini epist. 2, ex qua est ii, q. 7, c. 3; mendose Marcello inscriptum, tamen Marcelli epist. 2 aliis verbis idem statuitur. Postremo Eusebius Marcelli successor præclare de

eadem re statuit epist. 1, in principio, ex qua est c. 5, Grat. c. quæst., et plenius Anselm. lib. III, c. 26. Hujus esse arbitror verba relata a Grat. in Anacleti c. 14, c. quæst., licet Demochares aliud ascripserit in margine ejus capituli. Adversari videtur iis omnibus c. 24 conc. Epauen., nisi recte intelligatur: «Laicis contra cujuslibet gradus clericum, etc., proponendi permittimus potestatem.» Et quamvis de accusatione multi, de testimonio pauci, ex suprascriptis meminerint, regula est ut ad testimonium non admittatur qui ab accusando repellitur, ut c. 4 concil. Carthag. VII, quod idem est Afric., c. 98 Latinis, Græcis 132, sive 151, ex quo est cap. 1. Grat. IV, q. 2 et 3, Burch., lib. XVI cap. 20, ex conc. Triburien., c. 5; Ivo IV, 8, 1, ex conc. Carthag. Nicolaus papa, sed parte VI, c. 364, Decreti, recte.

CAP. LXXIV. *Nemo enim clericum, etc.* Ex eadem synodo Silvestri, cap. 15, Grat. dist. cap. 9, 11, q. 1; Ivo IV, 8, 6, Panorm.; Ansel. V, 23; Damasus in Silvestri, et idem in Julii Vita; utriusque enim hoc decretum paucis immutatis ascribit. Sed multo antiquior existat Alexand. papæ epist. 1, ex qua est XI, q. 1, c. 15.

CAP. LXXV. *Episcopi pontifici, a quo, etc.* Hæc verba sunt Marcellini papæ in epist. 2. Videnda synodus adversus Polychronium Hierosolymit. tempore Silvestri papæ, quod etiam narratur a Nicolao papa in epistola longa ad Mich. imper.

CAP. LXXVI. *Non licet imperatori, etc.* Hæc verba sunt Callisti papæ, epist. 1, in fine, et Marcellini papæ, epist. 2, in fine, et Symmachi papæ in synodo Romana, actione 6, ex qua est dist. 10, c. 2. Burch. lib. XV, c. 8, ex decretis Adriani papæ, c. 16; Ivo, II, 12, 4, Panorm., ex VIII synodo Symmachi, et parte IV, c. 231, Decreti, ex VI synodo Symmachi sed parte XVI, c. 9, ex concil. Adriani papæ, c. 16. Et autem varietas in Adriani verbis relatis a Burch. et Ivone, et his, de quibus agitur quæ in conciliis leguntur. Anselm., lib. III, c. 88, ex decretis Adriani papæ, eadem verba refert quæ in conciliis sunt. Deusdedit, c. 1, et 3, refert Callisti, Marcellini, Symmachi et Adriani verba, quæ Burch. et Ivo. Vide c. 37. Ex lib. Populeti. Adrianus papa. *Non licet, etc.* contra mandata Divinitatis præsumere, vel obviando agere. Hujus cap. verba exstant in Capitul. lib. V, c. 218.

CAP. LXXVII. *Providendum est ne in aliquo, etc.* Hæc tantum leguntur in Conciliis et apud Anselm., lib. III, c. 88, non sunt in libro Populeti.

CAP. LXXVIII. *Injustum iudicium et definitio, etc.* Hæc omnes referunt, Callistus, Marcellinus, Symmachus et Burchard. et Ivo parte XVI, cap. 9, Decreti. Gratianus XI, q. 3, c. 89 ex Callisto; Deusdedit c. 1 et 3; Anselmus lib. III, c. 86 ex Callisto, et c. 88 ex Adriano: hæc sunt in lib. Populeti ut Adriani papæ; exstant etiam in Capit. d. lib. V, c. 251.

CAP. LXXIX. *Sic odit Deus eos, qui adversus Patres armanant, etc.* Hæc verba sunt Alexandri papæ epist. 1 et Stephani papæ epist. 2 prope finem, et Eusebii epist. 1 non longe a principio. Sententia eadem est Nicæni concilii c. 41, ut refert Julius papa epist. 2 c. 10. Adde Telesphorum papam in epistola ad omnes episcopos, ex qua est 6, q. 1, cap. 8. Ivo VI, 314 et 315, Decreti; Anselm. III, 13; Fabianus de eadem re epist. 2 (Solutus Deusdedit c. 3, hæc ut Adriani verba refert, et Anselm. III, 88). Stephanus quoque de quo supra, epist. 1, ex qua est 7, q. 6, c. 17. Burch. I, 173; Ivo IV, 7, 14, Panorm. et V, 291, Decreti. Ansel. III, 5. Denique Pelagius II, epist. 1, in fine eisdem fere verbis utitur c. 17. «Qui iudicis obtinet præconem sicut accusator quidquam non debet prosequi.» Exstant hæc verba in Capit. lib. VII, cap. 374.

CAP. LXXX. *Item generali decreto constituimus, etc.* Grat. 75, q. 1, cap. 11, Adriani papæ esse ait, et de suo addit post verbum *Regum et episcoporum;*

ea non habet Anselm. lib. III, c. 88, nec lib. IV, c. 40, ubi ait esse hoc caput 48, ex decretis Adriani papæ; idem tamen lib. XVII, ac *excommunicatione*, quia aliis est liber undecimus, c. 2, ea verba et *episcoporum* habet, non habet Deusdedit c. 1, ex Adriani ad Gilram episcopum c. 48 [*Fortè 68*], nec cap. 3 et 4 ex Adriano Agilrammo episcopo, neque in lib. Veron. in quo est *Adriano Gelianno episcopo*. Hoc est cap. 18, Adriani in lib. Populeti. Nis verbis, Generali, etc.: «Quicumque regum seu episcoporum, vel potentium deinceps Romanor. pontificum decretorum censuram in quocunque crediderit vel permiserit violandam.» At in Capitul. lib. VI, c. 249, hujus constitutionis forma servetur ut execrandum, etc. Item Adr. papa: Generali, etc. *Regum seu episcoporum, etc.*

Hæc finis est collectionis Adriani nomine editæ, in quo ordo aliquis et methodus desideratur: res ipse fere omnes præclaræ sunt, et ab antiquis Patribus constitutæ, ut aliquis esset litium et accusationum modus ac finis.

OBSERVATIO P. ANTONII PAGI

Ad annum Christi 786, n. 3 et 4.

In editione Veneta Conciliorum 80 canones Adriani papæ cum hoc titulo representantur: «E Græcis et Latinis canonibus et synodis Romanis, atque decretis præsulum ac principum Romanorum, hæc capitula sparsim collecta sunt, et Ingilramno Mediomaticæ urbis episcopo, Romæ a beato papa Adriano tradita sub die XIII Kalend. Octobr. Indict. XI, quando pro sui negotii causa agebatur.» Idem habetur in posterioribus editionibus Conc., nisi quod loco *indict. XI, legitur indict. IX*, quam retinuit Barnius, qui ideo perperam de iis currenti anno egit; cum mense Septembris decima indictio initium sumpsit. Capitula ista Adriano papæ ævo Hincmari Rhemensis archiepiscopi jam tribuebantur, ut liquet ex opusculo adversus Hincmarum Laudunensem episcopum c. 24. Quia tamen vetusti aliqui codices prædicta capitula non ab Adriano papa, sed ab ipso met Ingilramno vel Angelramno Metensi episcopo collecta, et Adriano papæ oblata tradunt, hinc hodie aliqui ea Adriano, aliqui Angelramno ascribunt. Sed quemcumque auctorem nacta sit hæc capitulorum collectio, Marca lib. VII, de Concordia cap. 30, vetustiorum illam censet Isidoro, quem iisdem capitulis usum dicit in *adornanda Collectione epistolarum apocrypharum*. Is auctor Hispanum se prodit hac periodo: «In principio voluminis huius, qualiter concilium apud nos celebretur, posuimus, ut qui nostrum ordinem sequi voverint, sciant qualiter hoc agere debeant.» Celebrandi enim concilii totum ordinem a quarto concilio Toletano desumit, ut patet ex ipsius ordinis titulo, qui primo Conciliorum tom. sic exhibetur: «Ordo celebrandi concilii, descriptus ab Isidoro Mercatore ex quarto concilio Toletano c. 4, et Garziæ Loaysæ Hispanicorum Conciliorum editoris diligentia emendatus.» Isidori Mercatoris librum ex Hispania in Gallias allatum primus Gallorum accepit, ac publicavit *Riculfus*, qui Lullo in archiepiscopatum Moguntiacensem anno sequenti postea successit. Hincmaro enim Laudunensi episcopo Hincmarus Rhemensis archiepiscopus opusc. 33, cap. 24, ita rescribit: «Fortè putasti neminem alium easdem sententias (Adriani vel Ingelramni) vel ipsas epistolas (ab Isidoro collectas) præter te habere, idcirco talia libere te existimasti posse colligere; res mira est, cum de ipsius sententia plena sit ista terra, sicut et de libro collectarum epistolarum ab Isidoro, quem in Hispania allatum Riculfus Moguntinus episcopus in hujusmodi, sicut et in capitulis regis, studiosius obtinuit, et istas regiones ex illo repleti fecit.»

Collectio illa descripta est ex epistolis Anacleti, Evaristi et aliorum antiquorum pontificum Romanorum, si fides hac in re adhibenda sit Antonio Augustino Dialogo XV de emendatione Gratiani, ubi hæc